

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK :
SZIRMAI KÁROLY ÉS DRASKÓCZY EDE

1937. november

VI. évf. 8. szám

SPECTATOR: A távol kelet a XX. században	277
BERÉNYI JÁNOS: Rokonok között (elbeszélés)	285
LATÁK ISTVÁN verse	293
VIG ERZSÉBET versei	294
CSUKA JÁNOS: Hogyan képze'ték el száz év előtt a szerb Vojvodinát?	295
BERÉNYI JÁNOS versei	302
ILLÉS SÁNDOR: A napszámosember dísnója (elbeszélés)	303
REMÉNYI JÓSEF: Étvágy (elbeszélés)	308
KÁZMÉR ERNŐ irodalmi szemléje (<i>Révész Béla: »S lehullunk az őszi ávaron«, — Remenyik Zsigmond: Büntudat, — Cs. Szabó László: Apai örökség.</i>)	318

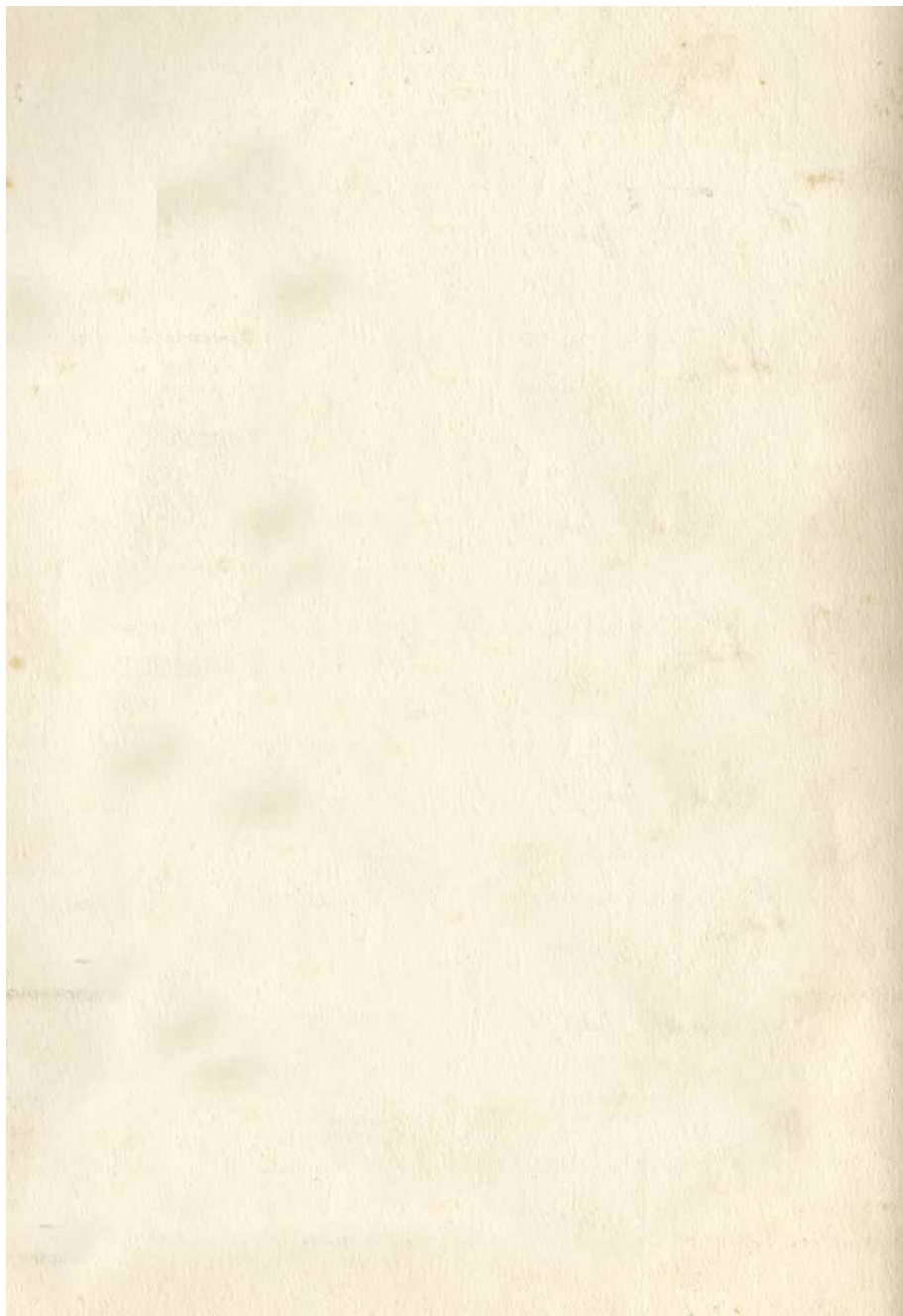
JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára . . .	10 Din
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . . .	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

Cena : Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30.— Pojed. broj Din. 10. —

A TÁVOL KELET A XX. SZÁZADBAN

Kína és Japán a legújabb időkig kívül estek érdeklődésünk körén. A múlt század utolsó negyedében fordult figyelmünk valamivel erősebben feléjük. Annyit tudtunk róluk, hogy a nyugatitól teljesen elütő kulturájú, rejtélyes két nép lakja, melyek a barbárság és kultúra zavaros keveredésének világában élnek. A copí, a mandarin, a mennyei birodalom, a kegyetlen büntetések, a mesterségesen megnyomorított női lábak: jelentették számunkra Kínát, a felkelő nap, a gésák, a mikádó, a samuraik, a lamipionok, a krizantém és a cseresznyevirág: Japánt. Erkölceikről, műveltségükről, világszemléletükről, életmódiukról és államrendjükéről a művelt közönség mit sem tudott, s ma sem tud sokkal többet. Nem is érdekelté, nagyon távol volt tőle.

Most azonban veszedelmesen közelünkbe kerültek, mert a japán-kínai konfliktus következménye a mi felsőbbségünk összeomlása s az u. n. sárga veszedelem lehet. Van-e az ebbeli félelemnek történelmi megalapozottsága?

A Kína és Japán közti harc kitörése előtti hetekben jelent meg Kent sanghaji angol konzuli jogtanácsos hüvös tárgyilagosságu könyve, persze az angol imperializmus érdekeinek szemüvegén át látva az eseményeket, de a pártatlanságra törekvésnek ama előkeiőségével írva, ami a komoly, angol publicisztikai műveket annyira jellemzi. Megkísérlem Kent nyomán megrajzolni Japánt és Kínát s világtörténelmet jelentő mérközésük várható alakulásait.

Kína és Japán lakossága lényegileg mongol származású. Kiné jó részben a Bajkál-tó környékéről vándorolt be, Japáné is Kelet-Ázsia szárazföldjéről. De más volt a bevándorlók sorsa Kinában, és más Japánban. Kína világrész nagyságu siksága a bevándorlás idejében lakatlan vagy nagyon gyér lakosságu volt. A bevándorló nép letelepedett, de nem kényszerült honfoglaló harcokra. A letelepedés a település nehéz, de békés munkájából állott. A kínai talán az egyetlen nép, melynek nincsenek honfoglaló hagyományai, nincs mítosza, hőskölteménye. Történelmének mítikus korában sem volt szüksége harcra, így nem alakult ki az egész népet átfogó harci szervezet. Életéből hiányzott a háboru és annak él-

ménye, mint tradíció. A katonaságot a hátramaradt népek elleni védelmi eszköznek tekintették, szükséges rossznak, a foglalkozási ágak között: utolsónak. Bölcsészeinek örök témája, hogy iónak születik-e az ember vagy rossznak, s legnagyobb bölcsésze, Menciusz azt tartja, hogy iónak. A kínaiak századokkal Krisztus születése előtt azt hirdették, hogy a szeretet tartja össze az embereket és jobban kormányozza őket, mint az állam uralma. A legjobb katona, aki nem harcol, — mondja Konfucse egyik magyarázója és a kínai hadseregben állítólag sok ilyen jó katona volt.

A síkságok, a hegyek és a tenger hosszú ideig jól megvédték Kínát a támadó betörések ellen. Ami háborúja volt, a területnek és a népességnek csak jelentéktelen részét érintette, a nép zöme örök békében élt. Nem ismert népvándorlást, szellemi és világi hatalom közötti harcokat, egész népeket lázba ejtő hadjáratokat, a kínai szemében mindezek képzelenségek voltak, mert élete a béke sík tengerén folyt le. Ritkán előforduló hadjáratok inkább területek, mint népek ellen folytak, az utolsó talán kétezer évvel ezelőtt. A tatár hódítás ellen nem fejtett ki komoly ellentállást, a mandzsú hódítás séta volt Pekingbe és csak annak környékére szorítkozott. Ezért nem is fejlődhetett ki mélyreható ellenszenv a hódító és a hódított között, a meghódított napirendre tért az uralomváltozáson s a hódítónak nem volt rá szüksége, hogy magát meggyűlöltesse. Voltak dinasztia-változások, melyek polgárháborúknak festettek, bár valószínűleg: alig egy-két tartományra szorítkoztak. A kínaiak nem keresték, se nem is utasították ki a külföldit, egyszerűen nem törődtek a külfölddel, 1858-ig nem is volt külügyi hivataluk, nem érezték szükségét külügyi politikának. Társadalmuk korán vált egységessé, a hübériség már az időszámításunk előtti III. században le volt törve, és már az ugynevezett első császár idejében közös politikai főhatalom fogta össze egész birodalmukat. A kezdet békéje rányomta bélyegét a kínai nép egész életére, és már ismert történelmének kezdetein a kínai nép a béke ugyanazon légkörében élt, mint élt egészen a XIX. századig. Ezért alakulhatott ki az egész roppant nagy birodalomban azonos erkölcsi és életfölfogás, gazdasági rend és életmód, tradíciótól áthatott életvágy és ideál, mely maga után vonta a közigazgatás egyformaságában megnyilatkozó egységet. Nem érezte a néppel a nemzetiségi érzést, a más népekkel való szembenállás érzésének a szükségességét. Nem alakultak zárt társadalmi osztályok, nem volt öröklődő arisztokrácia, a kínai ifjúság ilyenek terhe nélkül lépett az életbe s bármely pálya vagy állás mindenki számára nyitva állott, ha az illetőnek meg volt hozzá a képzettsége, tehetsége vagy családi helyzete, csak ezek hiánya korlátozhatta érvényesülését. Kínában nincs feudalizmus, hiányzik a birtokosság lépcsőzetes rétegződése s előjogok, valamint hatalmi kiváltságok alapján való osztályokba soroltsága. Társadalmi szervezete eszerint eredendően demokratikus, az egyének egyenlőségén alapuló, ami szintén megnehezíti az egyenlőtleniséget, a fölé- és alárendeltségen nyugvó katonai szellem meggyökeredzését. Ez magya-

Spectator: A távol kelet a XX. században

rázza azt az udvariasságot és előzékenységet, ami rangra és vagyonra való tekintet nélkül a kínai társas érintkezést jellemzi. A békés megértésnek évezredekre visszanyúló hagyománya formálta az egész kínai társadalmi életet, úgy a pusztán konvencionális összejöveteleken, mint a politikai, gazdasági és kulturális kérdésekben.

De az egyenlőségnek s demokráciának e naiv, multból öröklött, lelkekbe gyökeredzett szelleme mellett elsorvadt a politikai egységnek közigazgatási megszerzése. Az ősi családi autonómia szelleme megmaradt a legujabb időkig. A kínai családi érzés, amelyről annyit olvashatunk, talajhoz és vérhez köti a közigazgatás intézését, annak területek szerint történő megosztását. Ősi idők óta a tartományok igazgatásának jogát a mindenkori kormányzó gyakorolja, de e joggal járó előnyöket, a tartomány hasznait, családja haszonélvezi. A tartomány úgy szólván a család dominiuma. A családnak ezen évezredek tradíciója által megszentelt egysége, összeforrottsága és egymásra utaltsága magyarázza a kormányzó elmozdításának mai nehézségeit, mert annak elmozdítása családjáét is jelenti. A családok nagy összessége felett állott azok központja: az égi család, a császári család, minden család feje. Ennek letűnésével, letűnt a családok felett álló hatalom is és ez magyarázza, hogy a köztársaság idejében a központi kormánynak nincs ereje a tartományok élén álló kormányzók, marsallok elmozdítására s a központi akarat érvényesítésére. Kína tartományokra szakadását csak egy új hatalom megerősítésével lehetne megszüntetni. Le kellene építeni a család régi formáját és az öszszetartozásnak még ma is erős, de határozatlan érzése helyébe: a központi hatalmat elismerő, új, határozott, konkrét érzést kellene kialakítani, mely megszünteti a családok politikai hatalmát s helyébe a központ egységes hatalmát lépteti. Normális fejlődés után ez századokat igényelne, de Japán és Európa közös nyomása sietteti e folyamatot, úgyhogy talán pár évtized fogja elvégezni századok munkáját. Itt is beigazolódik a történelmi események közös jellemvonása, hogy más az eredményük, mint amit az államférfiak s politikusok kiterveltek s elgondoltak. Ismeretlen erőket keltenek életre, holott csak ismert erőket tarthatnak számon. III. Leó nem sejtette, hogy Olaszország egységét készíti elő, amidőn saját világhatalmának megvédésére Nagy Károlyt római császárrá koronázta, a francia király nem sejtette, hogy a rendek összehívásával a forradalomnak egyengette útját. Az államférfiak a percnak dolgoznak, a történelem századoknak, és a percen mindig a századok győzedelmeskednek.

A XIX. században az európai hatalmak — közöttük elsősorban Anglia — tovább folytatták a kereskedelmi kapcsolatoknak, a szabad letelepedésnek, a területek átengedésének kikényszerítését, a régi kultúrával szemben alkalmazván a gyarmatosításnak ugyanazt a rendszerét, amelyet primitív népekkel szemben érvényesítettek. Nem vázolhatom az 1840-ben kezdődő és máig folytatódó beavatkozások sorozatát. Felforgatása volna az mindannak, amit a kínai évezredek óta igazságnak tartott — az igaz-

ság kigunyolása, lenézése s megvetése, mely együtt járt nagyok és kicsinyek megalázásával. A kínai kezdte elveszteni önbecsülését, süllyedni érezte maga alatt lelke talaját — lelki válságba jutott, mely még ma is győtri. Lehetetlenné vált számára az élet megszokott rendje, a kedves formák gyakorlása és a rendszerető kínai népet vad kétségbeesés, az anarchia megkivánása fogta el. A csupa béke és biztonság érzésének helyébe: a bizonytalanság, a gyűlölet és a harc mardosó érzései léptek. Együttélésre kényszerült az öt lábbal tipró, de szemében barbár és neveltséges idegenekkel, csak azért, mert azok fizikai'ag erősebbek voltak. Az erővel való visszaélés magában is érthetetlen volt a kínai szemében, hiszen ő a békét s a békés megalkuvást tartotta egyedül emberhez méltónak. Gondoljunk csak a római életformának a germán és hunn népvándorlások idején történt megsemmisítésére — vagy az orosz polgári életrendnek a szovjet uralom által történt felváltására. Mindezek rögtöni lemondást követeltek. Az embereket — visszaadhatatlan szellemi és anyagi borzalmak árán — nemcsak világnézetüktől fosztották meg, hanem szellemi s anyagi értékeiktől s megdönthetetlennek vélt életrendjüktől. Csak ily összevetés mellett lehetünk tisztában a kínaiak lelkiállapotával. Reájuk nézve az európai és a japán erőszak a népvándorlás borzalmait jelentette. A taiping vagy: örök békefelkelés volt a kínaiaknak első tiltakozása, az u. n. bokszlerázadás pedig kétségbeesett szabadságharca az idegen járom ellen. Ugyanaz, mint a német népfölkelés Napoleon, az olasz szabadságharc Ausztria ellen, vagy a magyar és szerb szabadságharcok.

Az ősi családi szervezet rákfenéje mellett Kína fő fogyatékosága: szellemi életének egyoldalúsága, tisztán irodalmi színezettsége, a kísérleti természetudomány és az azon alapuló technikai ismeretek hiánya. Nem mintha a kínaiaknak erre nem lett volna tehetségük, hiszen voltak zseniális eszméik és vannak nagyobb jelentőségű technikai találmányaik. De még nagyobb mértékben áll Kinára az, amit Görögországról máshol kifejtettem. Görögország a verseny keresztüztüében élt, Kína nem ismerte a versenyt, de csakugy, mint Görögország, az emberi élet ismeretét tartotta legfontosabbnak, a természet másodrendű fontosságu volt számára.

Örök-témája az ember volt és — mint elől mondtam — az az elvont kérdés foglalkoztatta, hogy jónak születik-e az ember vagy rossznak.

Nem hiszem, hogy a kínai lélek le tudna szakadni múltjáról. De megtanulta, hogy ezt az ő szemében legszebb életet védeni is kell tudni, s hogy ehhez fizikai erőre van szüksége. És megtanulta, hogy elválassza magát: a többi nemzettől, tudatosan jobbnak s másnak érezze magát. A kínai népet ma már nemzeti érzés kezdí áthatni, mert ráöntudatosult az állam egységének és életének fontosságára. S míg a régi, konfucei tanács az embert tartotta elsőnek, az Istent másodiknak s az államot utolsónak, ma kezd előtérbe lépni az állam és háttérbe szorulni az egyén. Azelett a tartományok és kerületek szükségleteit az egyén önkéntes adakozásai fedezték, úgyhogy Kína alig ismert adót, ma már megkezdődött az át-

Spectator: A távol kelet a XX. században

alakulás. S háború az újabb állami élet még most is jórészt önkéntes adakozására támaszkodik, a kínai már kezd megismerkedni a számára már bírságot jelentő rendszeres, állami pénzügyi gazdálkodással adókkal, vámokkal, monopóliumokkal, melyeket mi európaiak megszoktunk s természetesennek találunk.

Kína lélekben sohasem lesz európaivá és ez Kína s talán a világ szerencséje. Nem tudom elhinni, hogy a békének és szeretetnek a kínai lélekben olyan mélyen meggyökeredzett érzését valaha is teljesen felváltathatná a háborús érzés és erőszak európai lelkisége, bár a kínai is európaizálódik, — hadsereget, védelmet szervez —, nem akar játékszer maradni. A kínai rejtély eszerint nem rejtély, az általános embernek az európaival egyenrangú megnyilvánulása. Ép oly világos és ép oly rejtelmes, mint más emberi megnyilatkozás. Csak fölülemelkedett az európai egyoldalúságon.

Japán története és lelki lényege teljes ellentéte Kínának. A japán népnek évezredek harcokat kellett folytatnia mai hazájáért. Honfoglalási mítosza van: hősökről, önfeláldozó törzsekről. A honfoglalás a lassan beszivárgó törzsek dolga volt, melyek külön-külön hódították meg az általuk kiszemelt területet. Az újabb hódítások és a már megszerzett területek védelme szintén a törzsekre hárult. Így Japán korán fejlődött a közös hatalom alatt élő, hűbéres, katonai állammá, amelyben a valóságos hatalom nagy része a törzs uraknak, a főhűbéreseknél volt. Minden törzsnek megvan a maga hősi mondája, s az ősök dicsőségét hősköltevények teszik a nép közkincsévé. A japán népet már korán erős nemzeti érzés hatotta át. A japánok Istentől származottnak és így különbnek tudják magukat minden más népnél. A Shinto-vallás az ősök nagyságának a vallása, a régiek dicsőségének a hirdetője és összeforrasztója a hűbéri részekre szakadt állammak, a közös és legnagyobb őstől leszármazottnak vélt császár, a tenno, az Isten fia által reprezentált, szétszakíthatatlan állami egységbe. Ez a vallás, mely a mai Japánnak is hivatalos és népi vallása, a nép nagyságát, harcos dicsőségét jelképezi. Japán egész multja a közös ellenségek elleni harcokban, majd a hűbéreseknél egymásközi és a túlhatalomra jutott hűbéreseknél a császár elleni harcában telt el. Ez a túlhatalmas hűbéres lett azután a jól ismert shoghunná, a japán egység szimbólumává vált s hatalmától megfosztott császár mellett, minden hatalom igaz gyakorlóivá, a frank történelemből ismert majordomusszá, annak kiméletlenebb, teljesebb formájában.

A katonai erők felett rendelkező főhűbéreseket; a daimok voltak a hatalom részesei s alkották a japán arisztokráciát, a hivatásos katonák külön társadalmi osztálya: a samurájok pedig a kisebb arisztokráciát, a dzsentrit. Az egész társadalom összetétele a katonaságon nyugodott, amelyet még jobban kihangsúlyozott a shinto-vallást kiegészítő s az életből-cseség és kötelességek szabályait magában foglaló bushidó-kodex. A japán

társadalom zord, katonai társadalommá alakult, mely a bátorságot, az életmegvetést, a magabizást, a harakirit és az igénytelenséget tette minden japán első kötelességévé.

Az ilyen nép más szemmel nézte az öt legyőző, európai és amerikai népeket, mint a kínai. Bármennyire gyűlölte is őket, bámulta erejüket, s készséggel nyitotta meg előttük egész Japánt. A harc végzetes kimenete után meg se kísérelte a további védekezést. Megérezte az európai szellemnek bizonyos rokonságát a maga szellemével. Az erőt, a hatalmat látta benne elsősorban, és legfőbb kívánsága az volt, hogy egyenlővé váljék az európai, katonai nagyhatalmakkal. De lelke közben ugyanaz maradt, a shintoizmus és a bushidó az ideálja ma is minden japánnak, ám hogy mi lett belőle katonai felkészültség és külső erő dolgában, azt mindannyian tudjuk.

A kulturát, a budhizmust, a szórványos kereszténységet, az írás-olvasást, s az irodalmát Kínától nyerte, a kínai kulturából fejlesztette saját kulturáját.

Japán történelme és abból sarjadzott egész életbölcessége: az erőseknek jogos fölényére és a gyöngéknek sorsakarta, jogszerű alárendeltségére épített. A jog és az erő a japán szemében összefolynak. Erre a problémára naivabbul tekint, mint a nyugati kultúra embere, mert az európai felfogás tisztában van az erő és jog közti különbséggel, hiszen vallása és erkölce tudatosá tette szellemében az erő lényegi immoralitását s a jog alapvetően erkölcsös voltát. Csak az anyagi érdekek kulturán túli ereje bírja rá a jogot nélkülöző erőszakra, de akkor is tudatában van eljárása jogtalanságának. Az olasz is tisztában volt az abesszin háború jogtalanságával, ezért hivatkozott eljárása szükségességének igazolásánál kulturális fensőbbségére. A »szükség törvényt bont« példaszóval menti minden állam eljárását ott, ahol hiányzik annak erkölcsi és jogalapja. Japán még nem tart itt, a Népszövetség lelkileg mindig idegen volt előtte, Abessziniát az erő jogánál fogva hódította volna meg, amint ezen a jogn hódította meg Kóreát, Mandzsuriát is és hódítja meg most Kinát. Megbotránkozása Kína ellentállásán igazán őszinte. Őszintén hiszi azt jogosulatlannak, mert Kína gyöngébb, mint ahogy őszintén hiszi a maga eljárását jogosnak, mert ő az erősebb.

Japán Távol-Keleten ma elég erősnek érzi magát arra, hogy ne legyen figyelemmel a nyugati hatalmakra. Felfogása szerint mai helyzete biztosítja számára a nagyobb erőt Európával szemben, amely a Kínával és Oroszországgal kötött békeszerződéseknél és a washingtoni értekezleten már háromszor hiúsította meg ádalmi jogos eredményét. Japán a saját erejére támaszkodik az egész világgal szemben.

A kifejtettekből megérthetjük a keletázsiai konfliktus elmaradhatatlan végzetes jogszerű voltát. Kína és a Nyugat között inkább lehetséges bizonyos megalkuvás, mert Kína tudja, hogy a nyugati erkölcs elvileg maga is el-

Spectator: A távol kelet a XX. században

ítéli az erőszakot, de a naivul erőszakos, a jogot és erőszakot egynek érző Japánnal ilyen megbékélés lehetetlen. Japán egész szelleme a hatalmon épül fel, Kináé a békén. Hozzájárul ehhez az ősi és áthidalhatatlan ellentétéhez a kínai kulturfőlény érzése, annak tudata, hogy Japán a multban mindent Kinának köszönhetett, s hogy Japán sokáig adófizetője volt Kinának. Viszont a Nyugattal mégis folytak udvarias tárgyalások, melyek során követeléseikből többször engedtek. Kinát modern kialakulásában a Nyugat segítette, s mai első, komolyabb ellenállására is a Nyugat képesítette.

Japán mindig a követelő, a parancsoló szerepében lépett fel. Sohasem titkolta megvetését, Kinát sohasem segítette, mindig guny és neveltség tárgyává tette, zsarolta, megalázta, területeket szaggaított le tétéről s most ismét újabb területeket követel tőle.

Japán már 1885-ben tisztában volt céljaival és eszközeivel. Akkor elsőzben lépett föl bizonyos fölényvel az ázsiai népek előtt bámult és tisztelt Kinával szemben, és arra kényszerítette, hogy ismerje el Korea függetlenségét. De midőn úgy találta, hogy Kína és Korea között az erkölcsi kapcsolatok szétszakíthatatlanok, 1894-ben háborút indított ellene és győzött. Már akkor le akarta szakítani Mandzsuriá egy részét, amiben az európai hatalmak közbelépése akadályozta meg. Majd elvette Kinától Formosát. 1905-ben föltétlenül Oroszország jogaiba lépett, amit 1911-ben, Kína jogainak kijátszásával, föltétlenül jelentett ki. 1915-ben, már mint parancsoló, a híres 21 pontban protektorátust igényelt Kinára, 1919-ben pedig átvette Kiaocsu felett Németország békebeli jogait. De még ennél is tovább ment, Németország bérleti jogait tulajdonjoggá akarta változtatni, és csak az 1922. évi washingtoni konferencia hiusította meg ebbeli szándékát. 1927-ben pattant ki Tanaka miniszterelnöknek a milárdóhoz intézett emlékirata, amelyben megrajzolta a japán jövőt: elsősorban Mandzsuria, azután Mongólia és Észak-Kína, majd Kína többi részeinek, végül egész Kelet-Ázsiának az Uralig terjedő meghódítását látva szükségesnek. Ez rejlik az »Ázsia az ázsiaiaké« jelszó mögött, ami ezidőszereint valójában annyit jelent, mint Ázsia a japánoké. Ez a célkitűzés a japán lélek mélyéből fakadt. A legerősebb legyen az ur, az erő jogánál fogva. A túlnépesedés, az élelem és a nyersanyaghiány mindezt egyedül nem magyarázná, minthogy e problémák megoldására a háború sem nem alkalmas, sem nem szükséges. Az »Ázsia az ázsiaiaké« jelszó ma még értelmetlen, időelötti az ázsiai népek előtt, de majdan, midőn az államokat nemzetiségi eszme hatja át, — aminek kezdeteit Kisázsiaiban már ma is észlelhetjük, — hatalmas erkölcsi erőt fog jelenteni, amely Japán sorsát is befolyásolhatja.

Mindezek bizonyos következtetésekre adnak alkalmat, Japán szükségesnek és jogosnak vélt, oly célokért küzd, melyek Kína lelkiségének, egységének és függetlenségének, a megszűntét jelentik. Japán és Kína

megbékülése nem valószínű. A sárga veszedelemtől tehát, mely a kibékülést követheti, ezidőszerint nem kell tartanunk.

A kínai-japán konfliktus kimenetele két módon képzelhető el. Az egyik japán tökéletes győzelem és Kína összetörése. Bár valószínű, hogy az európai hatalmak és az Egyesült Államok utját fogják állani annak, hogy Japán teljesen learassa az ilyen győzelem következményeit. De könnyen megtörténhetik az is, hogy az érdekszférák elhatárolásának nem egészen ismeretlen diplomáciai jelszava alatt, a nyugati hatalmak és Japán felosztják egymás között Kínát, bizonyos álfüggetlenséget meghagyva számára, ám elzárva előle a szabad fejlődés lehetőségét és gyarmattá súlyosbítva. Nagyjában uralma megismétlődhetik Lengyelország esete. Ez azonban az érdekelt hatalmak között fennálló ellentéteket csak még jobban ki fogja élezni. A tengeri surlódási felületek mellett szárazföldi surlódási felületek keletkeznek, s Japán kedvező helyzeti fekvésének ellensúlyozásául, a nyugati hatalmak — akarva nem akarva — előbb-utóbb kénytelenek volna a szabadsága után áhító Kínát támogatni és annak segítségét igénybe venni. Csak így tudnának Japán ellen sikerrel védekezni, mely magát jogos végcéljában megrövidítettnek érzi, s mely végcéljáról soha nem mondana le. Kína ujjiábredésének forrása kétségtelenül a hatalmak versenye lenne. Ezen ujjiábredés végeredményben a nyugati hatalmak Kína feletti uralmát is aláásná, de hiszen a hatalmak ugyanis csak szabad kereskedelmet, a nyitott ajtó politikáját követelik Kínától, és nem szívesen mennének bele Kína fölosztásába, függetlenségének megszüntetésébe. A nyugati hatalmak és Japán között esetleg bekövetkező világháború kimenetele lehet bármilyen, de bizonyára Kína felfegyverkezésével és egységbe kovácsolásával fog együttjárni, és a világháborúban legyöngült Japán a megerősödött Kínával fog szembe állni. Kína és Japán az egyenjogúság alapián meg fogják egymást érteni, — de Japán hegemoniája megvalósíthatatlanná válik és Kína békés szelleme megint lehetlenné fogja tenni a támadó háborúban megnyilatkozó sárga veszedelmet.

A másik eshetőség az, hogy a japán-kínai háború eldöntetlenül végződik, vagyis: marad a status quo vagy Japán igényének minimális kielégítése. Ez azt jelentené, hogy Kína időt nyerne a teljes felfegyverkezésre és Japán kénytelen lenne lemondani túlzott igényeiről.

A jövő fejlődést senkisé nem láthatja előre, de minden valószínűség a mellett szól, hogy a helyzet ilyen alakulása esetén Kína teljesen emancipálná magát az európai befolyás alól is és teljesen urrá lenne a maga portáin. Az erős és független Kína pedig meggyőződés szerint a sárga veszedelem végleges megszüntét jelentené, mert a kínai tradícióval, a messze múltban gyökeredző kínai lélekkel támadó háború indítása összeférhetetlen.

R O K O N O K K Ö Z Ö T T

A vacsorának már régen vége volt. Az idősebb menyecske kívül az ajtóban a kutyát szólóngatta a maradékhoz. Kötényéből kiszórta a csontokat, kezét öblített és bereteszte az ajtót. Bent ugy süített a némaság, hogy valamennyien feszengtek tőle, de a gondolat nehezen akarta szülni a szót. Pedig ennek kedvéért jöttek össze, s azok el is árulták, hogy a mondanivalót mindenki készen rejtegeti.

Egyre jobban idegesített, hogy mindenki a másik szavára vár s úgy tesz, mint aki majd rögtönözve ahhoz szabja a maga ellenkezését.

Az öreg elmozdult az asztaltól, pipát tömött s homályosabb helyre húzódott, ahonnan könnyebbnek ígérkezik a küzdelem.

— No hát mi lesz? — kezdte az első szippantás után s egy számolyra ült — szóljatok, mert így aligha jutunk dülőre.

Aki könyökölt, az hátra vetette magát, aki addig az asztalon rajzolgatott a körmével, az a mennyezetre lesett. Az asszonyok zsebkendőket bontottak ki és az orrukat fúiták.

— Mondj má valamit, Gábor, — unszólódott az öreg — majd utána a többiek is könnyebben vélekednek.

Szinte alázatos volt a hangja, mintha nem is az apa szavával beszélne.

A legidősebb fiu összekulcsolta tarkója alatt a kezét s nyújtózott, hogy a csizmája orrára távolíthassa a nézését.

— Én vélekedjek? Hát vélekedhetek? Azt se tudom, hogy miről van szó.

De szemével önkéntelenséget színelve, számítással a sarokba lesett. Egy tizenhétéves-forma uriruhás lányka ült a sarokban egy ládán s közömbösséggel azt mimelte, hogy a macskával játszik. Így legalább könnyebb volt föl nem pillantani.

Az öreg gyorsabban szipákolt s merészebben aprózta a megértésre valót is.

— Arról van szó, amit magyarázni se kéne. A nagynénétek meghalt. Ez a kislány itt van s valamelyiteknek vállalnia kell.

— Épp ezt a rokont sohase láttam, most meg vállaljam. A nevit se tudom.

Az öreg mintha az árnyékban gubbasztó kislányt is segítségüi akarta volna idézni. Jóságosan oda szólt:

— Hát mondd meg nekik szépen a nevedet.

— Gizella, — rebegte szégyenlősen s pirosan a lány. Föl is állott, szinte küzdött magával, hogy oda ügyetlenkedjen-e mindenkihez és kezet fogjon mint a férfiak, amikor bemutatkoznak a társaságban.

— Gizella?

— Méghogy Gizella! Ejnye.

A név szájról-szájra szállt, mint egy nyugtalan lepke. A szájak elfanyarodtak utána. Az asszonyok mosolyogtak is hallatán. Az öreg sietett helyre billenteni valamiképp a kellemetlen hatást. Nem érezte meg, hogy a fehérbluzos, elveszett teremtés a másik láz tüzebe esik tőle.

— Huszonkétezer pengő a hagyaték. Az az övé.

— No, — kottyant bele a második fiu és nyomban a harmadik is belebölcselkedett.

— Egyszer talán. De most még az árvaszék tehénkedik rajta. Legalább nyolc évig.

Gábor haragos vörösén tiltakozni akart, de a felesége megelőzte és szelidebb szavakkal szabadkozott.

— Tudjátok, hogy minden kívánságunk az vót, hogy fiu legyen az első gyerek. Meglett. Most aztán fogadjunk egy leányt eléje? Egy tizenöt éves gyerek elé?

Tamás a középső fiu még nyomósabban érvelt.

— Talán én vállaljam? A magam gyerekit se akarom s most egy idegent fogadjak be.

A feleségére nézett, de az meg se szólalt. Félig dáma volt, iparosné, cigarettázott is és a füstöt úgy fujta, mint akit minden szó idegesít, amely fölösleges. Itt pedig neki magától értetődően minden szó fölösleges volt.

Márton a legfiatalabb, suhanc képü fiu szemével a feleségét biztatta szólásra.

— Hát én könyörüljek? Huszonhárom esztendőös vagyok, Magda tizenkilenc, most adódjon hozzánk egy lány, aki tizenhét esztendőös. Nem nevetnétek tik is rajta?

Belül már nevettek is neki, mert tudták, hogy a kis gömböcstermetü asszony még a fára is féltékeny, amelynek árnyékát az ura déli alváásra kellemesnek itéli.

Talán előlről kezdődött volna a szabadkozások újabb áradata, de akkor az történt, hogy a kékszoknyás, fehérbluzos, édes arcú kislány ott a sarokban, a ládán úgy elsirta magát, hogy mindenki elröstellkedett érte. Keserűség, szégyenkezés, tehetetlenség: minden volt ebben a sírásban, talán a szégyenkezésből legtöbb, mert a

karjával még a homlokát is elfödte, és szinte botorkálva került az öreg elé, aki még a leghívebb támogatójának látszott. Állt előtte egy ideig, mint a bűnvaló kölyök, aztán egyszerre a vállára hanyatlott.

— Megyek innen, már holnap megyek. Csak most vezessen valahova, hogy lepihenjek, ha még tudok.

Szavai zokogásba veszttek, s az öreg gyengéden átvezette a konyhából nyíló másik szobába az édesarcu teremést, akivel szemben valamennyien váddal érezték, hogy más körülmények közt szánni és szeretni is tudnák.

*

Majd én elintézem, — mondta benn halkabbra fogva a szót s még keményebb daccal Gábor.

Megérzett, hogy a gyengeség ellen vértezi magát.

Az öreg még a szép szó rászedő erejével próbálkozott.

— De mi lesz veled, gondold meg. Elvégre mégis csak a rokonod.

— Nekem ugyan nem. Hisz ugyyszólván azt se tudtam, hogy a világon van.

— Most már tudsz róla.

Gábor vállat vont.

— Legyen az, ami az anyja volt.

Egy-egy torokból a megakadt nevetés kuncogásban tört ki. De erre az öreg az asztalra csapott, s a csönd utána nagyon elárulta, hogy eddig csak a békés megegyezés reménysége mutatta gyenge apának.

Egy kicsit megcsendesedett rá s mintha birkózott volna magával, de a másik pillanatban megint kivörösödött az arca.

— Menjetek ki, — fujta rekedten a többi felé — te benn maradsz!

Ajtót mutatott, a szeme valósággal kergette őket. Gábor félre-pillantott, a szája megrándult, s a hatalmas ember szinte az asztal alá esett szégyenében. Ki akart rohanni ő is elsőnek, olyan érzéssel, mint aki ennek a háznak ajtaját örökre becsukja maga után. De valami tartotta.

Ketten maradtak a rossz fényű lámpa mellett. A dühnek szinte szaga volt a szobában, mintha perzselődne valami. Az öreg komor volt, homlokán a redők készen álltak, mint a vészjelek, de a hangja kérlelően kezdte.

— Nézd fiam, csak meg kell tünnöd a háznál. Egy kicsif íó szívvel. Nem ingyen lesz, nem idegennek teszed. Neked kell vállalnod, te vagy a legidősebb.

Gábor száján megkeseredett a mosolygás.

— Azér mer én vagyok a legidősebb? Vesződienek vele a fiatalabbak.

— Tamásék úgy is rosszul élnek. Mártonnak meg igazán van. Ők fiatalok. Mondhatnám még, hogy maradjon nálam, de magam vagyok s ömellé mégis asszony is kell.

Gábor szavában megcsillant a fenyegetés éie.

— Nézze, édesapám. Harmincnyolc éves vagyok. Kötélre valónak mondom mindig azt, aki az apjával haragba keveredik. De most látom, hogy innen én is úgy elbucszok, hogy nem látom még egyszer a kapufát.

Az öreg homlokán egy kicsi sötét vonással összébbrándult a két őszes, sűrű szemöldök.

— Ettől nem félek fiam, nem is ezér beszélek még mindig csöndesen. Azt nézd, hogy rokonod és igen jó lélek. Szép is. Lehet, hogy hamarost megakad rajta valakinek a szeme. Még örömmel is fizet, hogy gondját viseltesd valameddig. Aztán nem lesz ingyen, neked megmondom, hogy a pénze fele a tiétek.

A hangban a jóság olyan volt, mint a képre futt lehelletben a meleg. Csak őszintén lehetett felelni rá.

— A pénzt nekem ne is említse apám. Ha csak egy kicsit érezném, hogy rokonom, tán én is tudnám, hogy mi je lennék. De édesapám tudja, hogy mit köszönhetek az anyjának. Az apjáról nem is szólok. Tán még jobb, hogy úgy haltak meg, hogy nem kellett találkoznom velük.

— Nem tehet róla, szegény.

— Ő nem. De mégis... semmi közöm hozzá. Nem tudom rokonnak érezni. Az vaditana, ha jónak érezném magamhoz.

„Az öreg az asztalra könyökölt s nézett merően a leszegett arcra.

— Hát pedig fiam, magaddal viszed. Mert most már akarom, ha török, ha szakad.

Egy kis csönd lett. De megint az apa szólalt meg.

— Vigyázz magadra, fiam. Nem jó ez a szörnyű nagy indulat. A fiu halántékát nézte. Amikor az már ki-be lüktetett a szemöldöknyulvány táján, akkor benn már fékeveszetten öklözött, dult és rombolt a kitörni készülő düh.

— Köszönöm apám. Hát jó: elviszem az én házamba. De istenségéj, hogy holnap tovább adom.

— Tovább adod? Kinek adod tovább?

Gábor fölállt. Nyújtózott s a szavai szinte kopogva hullottak le. Mintha csak szégyenletes, régi tartozást fizetett volna vissza hetykén és diadalmasan.

— A városba viszem Lajoshoz. Az ugyis magános ember. Ügyvéd, talán jó lesz hozzá kisasszonynak. Ha egy kicsit távoli roko-

Berényi János: Rokonok között

na is, mégis csak rokon. Az pénzért akár a pesztonkaságon is elkezd a gondviselést.

Az öreg hebegett valamit. Föl akart ugrani, de a lába nem váltalta az igyekezetet. Szeme fönnakadt, majd meg úgy játszott, mintha ugráló számok után kapkodna. Gábor akkor már az ajtóban volt, csizmás nehéz léptekkel átment a konyhán s onnan behátszott szelid, becéző melegségbe megváltozott hangja:

— Hogy is hívnak csak? ... Gizella-fiam, gyerünk. Szedelőzködj szépen, átmegyünk hozzánk.

A többiek értetlenül néztek rá, mint akik nem tudják, hogy csodálkozni, vagy egymásra pillantva mosolyogni kell a különös fordulaton.

Reggel Gábor szó nélkül befogatott. Az uri ülést tette a kocsira s egy csikos pokróccal még le is takarta szépen. A lovak már türelmetlenkedtek, amikor elárulta, hogy beszélni is akar ma.

— Gizella, vedd a kabátodat. Egy-kettő föl a kocsira.

Ő is ünneplőt kapott magára és szinte gonddal fészülködött.

A leány ijedten figyelte addig is minden mozdulatát. Szegény, nem tudta, mi minden történik még vele s tulajdonképpen mire készülnek. Még legjobban ehhez a hatalmas emberhez vonzódott volna, de érezte, hogy az valamiért távolítja magától. Kapkodva sietett, hogy magára ne haragítsa s kabátját ölébe rántva a másik percben kérdő tekintettel már fönn ült a kocsin.

Gábor a lovakra csapott és szó nélkül haitott.

Két óra alatt beértek a városba. Egy hatablakos ház előtt megállt a kocsin. Gábor lelépett és intett a leánynak.

— Leszálljak? — kérdezte az tanácstalanul.

— Azért hoztalak, — nézett rá Gábor mogorván — vagy nem sejtetted?

A leány szeme olyan kerek és olyan kék volt, hogy megszánta egy pillanatra. Magyarázóbban enyhítette a szavát.

— Ez itt Varjas Lajos háza. Ügyvéd, magános ember. Nem halottál róla?

— Nem említették.

— Pedig szegrül-végrül ő is csak rokonod. Legalább városban maradsz.

A leányt egy láthatatlan ököl egyszerre úgy mellbe sújtotta, hogy nyála eredt tőle, mintha hánynia kellene. El is sápadt, amikor leszedte motyóját a kocsiról.

— Gyerünk.

Nem is tudta, hogy mennek. Csak bent eszmélt rá valamire, amikor megálltak egy széles, szivarszagu barna íróasztal előtt. A nagy butordarab mögül egy szempár mered rá, ezt érezte, s látott hozzá egy fejet is: fiatalos, de fakó, ráncos arcot és kopaszodó

halántékat. Csak egy-egy szót kapott el Gábor magyarázkodásából, mint amikor az utolsó vizsgáján megszólalt az előtte ülő felelő.

— Teréz kislánya... Meghalt... Valakinek csak föl kék fogadni... Huszonkétezer pengő vár rá... Én tudja, hogy vótam vele... Ő maga mondta, hogy sohase legyek a rokona... De nem is való közénk a kislány... Maga hasznát is veheti a munkájának az irodában...

A szavak valami távolból elhalóan hangzottak. Mindig elhalóbban s majdnem fájoan. A szempár nézte őt tovább, most már csillogó szemüvegen. A száj valami csunya gyürődéssel megmozdult. Réműletet lehetett sejteni róla, de mégis mosolygós lett a vége.

— Sohse sejtettem, hogy ilyen helyes kis rokonom van.

Az arc emelkedett s egy ugrálva lépő kis test tartozékát vállalta gazdájának.

— Gondoltam, maga ügyvéd...

A vidámodó kis ember rendre utasította Gábort.

— Mi az, hogy maga? Hát nem vagyunk rokonok? Ül csak le kérlek, mindjárt hozok egy kis likőrt.

A könyves szekrény alsó fiókjából egy tálcát, három kis poharat és egy hasos üveget emelt ki és töltött.

— Így ni. Most igyunk. A kis rokonom egészségére.

Ugy nézett rá, hogy a leány végigpillantott a begyes kis blúzán: istenem, talán a gombjai szakadtak le.

Gábor a harmadik kocintás után a váratlan halálesetet részletezte, ahogy töredékesen tudta. Az ügyvéd ur igyekezett szánozkodni.

— Szegény kislány! És hát tik persze...

Gábornak nyelvén volt a dühös magyarázat, hogy semmi köze sincs hozzá s nem érzi a családba tartozóan. De a beszédben meg-megakadt, mintha távolodóban egy horgony kötele feszült volna meg, amelynek hegyét a mellébe erősítették. Az ügyvéd vele szemben szánta a kis rokont, anélkül, hogy őrá figyelt volna, de a keze annak haján és nyakán harmonikázott.

— Maradsz kislányom, itt maradsz nálam.

— Huszonkétezer pengő... — kezdte Gábor, hogy az anyagi részt is elmagyarázza, de megint megfeneklett a szava. Láttá, hogy az ügyvéd rá se figyel. Inkább arra neszelt föl, hogy elhallgatott.

— Mi az? Mi az?

— Hogy hát huszonkétezer pengője is van.

— Ugyan barátom — legyintett mutatott bosszusággal — az igazán mellékes. Fő, hogy segítsünk rajta. Hát én... vállalom, ha már így történt s magad is jónak látod ezt.

Berényi János: Rokonok között

Fölugrott, megsimogatta a kisleány haját és Gábor felé dörzsölte kezét.

— Hát nézd, kedves rokon. Ha van valami dolgod, intézd el, én most megcsinálom erről az írást. Egy óra múlva gyere vissza. A kislány addig itt maradhat.

— Jó — mondta Gábor s távozni igyekezett, mint akit tuszkolnak, de a szeme valahogy minduntalan visszafordult.

— Jó, hát akkorra majd itt leszek.

Elment, de mintha a benn maradt leány arcának szégyenkező pirosságát is a lelkén vitte volna. Habozva, bizonytalanul lépett ki a kapun. Aztán egyszerre maga se tudja mért, csak visszafordult az iroda felé, mintha a kalapját hagyta volna ott.

Ahogy ajtót nyitott, az ügyvédet ott látta a bőrszék karján, amint a zsebkendőjét gyűrö, sápadtra rémült leány arcához hajol és hízelt kedveskedéssel igyekszik törődni vele. Keze a leány félnéken meg-megvonagló vállán játszott.

— No mi baj? — kérdezte mosolygósan, de homlokát ráncolva az ajtónyílásra.

— Semmi. Csak gondoltam... jöjjön velem Gizike. Ugy is venni kell neki még egyet-mást.

— Vagy ugy? Hát jó, menjen. De félóra múlva itt lesztek.

— Itt. Hogyne.

Vezette a leányt szinte kézfogva s kint, amikor az habozva tekintgetett körül, hogy mit csináljon, szinte mérgesen, szólt rá:

— Ülj föl már, te csacsi.

A leány maga sem tudja miért, de valami nagyon boldogan elmosolyodott a gorombaságra. Még a szemét is lehunyta.

— Hova megyünk most? — csípotga bátortalanul és izgatottan.

— Hová? Majd megmondom szépen, hogy hová. Hát haza. Csak nem hagylak itt, ennél. Hiszen elvégre rokonom vagy.

A leány csak lélekzett egy nagyot és szólni se tudott, úgy torkon szorította valami.

— Vagy tán itt maradnál?

— Jaj, dehogy. Akárhó, csak itt nem.

— Hát azér.

Föülült ő maga is és fordított a kocsin. Észre se vette, mikor értek ki a városból s mikor csuszott át hozzá a hátsó ülésről a fehér illatos arcú kis teremtés. Csak arra eszmélt, szinte zavartan, hogy egy könnyű, lágy kéz átkarolja és cirógatja s a szájaiba csókol valami különös melegséggel.

— Meglátja édes Gábor bátyám, én olyan jó, de olyan jó lány leszek és ugy fogom szeretni érte, hogy... hogy kimondani se tudom... Nem is gondolja, hogy én milyen jó tudok lenni.

— Jól van no — mondta Gábor — hát akkor én se leszek rossz apád.

Eszébe jutott valami s nevetett.

— Hanem az ügyvéd ur, képzelem, hogy csinálja most az irást.

A leány még mindig a hálálkodással bajlódott s a két könnyü kezével a széltől kifúj, vörös ökléért birkózott.

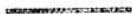
— Jaj, hogy megérezte, mennyire imádkoztam, hogy vigyen el onnan. De ezért úgy is megcsókolom a kezét, ha itt nem engedi: majd otthon mindenki előtt.

Gábor úgy érezte, hogy valami szagos fehér felhőcske bocsátkozik alá a lelkébe.

— Ugyan, kislány. Egy szót se vesztegess rá, hidd el nem érdemes. Csak mindig jó légy ezután is.

Elfordult, hogy ostorával jobbra bökjön és az aratókról beszéljen közömbösen, míg a szeme meg nem szárad egy kicsit.

Berényi János

A fiatalabb költői nemzedék verseiből

HAJNAL A JASZI-BARÁN

*Korán kelünk, hajnali harangszóra,
— Hűvösek a szeptemberi hajnalok,
Dér csipte a frisszinű őszi gyepet
Gyerünk! — a sárban senki sem andalog.*

*A barán az első finom köd gőzöl,
Munkába indulók percere megállunk,
Szemünk szegletén még homályok égnek,
Fáj félbeszakadt, hajnali álmunk.*

*Egy-máshoz csatlakozunk. — Némelyiknek
Kedve a sáros téglákon se csappan,
Megyünk, görnyedtek, egyenesek, szökék,
Barnák, vidámak s busak egy csapatban.*

*Ernyedtek, erősek, szépek és csunyák,
Munkánkkal mi mindnyájan hasznót hajtunk,
Akár költői dicsfény homlokunkon,
Akár napi pálinka érzik rajtunk.*

*Jószagu őszi szelek csaponganak,
Erős lélekzet gyenge tudónkbe szur,
A Jaszi-bara fiai vagyunk mi,
Oly messzi van tőlünk a tiszta azur!*

*Az öreg viskók busan bujnak össze,
Utánunk ásit egy-egy nyíló ablak,
S vágyva mered ránk azoknak arca,
Akik munkanélkül otthonmaradtak.*

LATÁK ISTVÁN

VÁLTOZATOK

ZENESZERZEMÉNY

I.

*Befejezetlen zeneköltemény
sok kereszttel,
több szólamu szerzemény.*

*Ütembeosztása változó,
szöveg nélküli,
disszonanciában változó.*

*Egész nincs, nyolcadok, felek,
staccatón
íródtak a hangjegyek.*

*Tele van nehéz akkorddal,
kinos variációk,
hosszu, sűrű futamokkal.*

*Befejezetlen zeneköltemény
sok kereszttel,
fárasztó, bus szerzemény.*

AZ ÉLET NAPLÓJA

II.

*Az élet naplója vagyok,
kinyílt a könyv,
lettem, s most vagyok.*

*Elmult nehéz évek:
a dátumok,
mélyen bele véstek.*

*Az öröm napok:
kis betűs,
szaggatott oldalak.*

*Bánat, szenvedés
órái:*

sűrű fekete szedés.

*Az élet naplója vagyok
befejezetlenül . . .
lesznek-e még új sorok?*

Írta: VIG ERZSÉBET

Hogyan képzeltek el száz év előtt a szerb Vojvodinát?

A szerb nemzeti szabórok a múlt század derekán a szerb nemzeti kisebbség küzdelmeinek igen fontos színhelyei voltak.

Kirilovity Dimitrije dr., a noviszádi állami levéltár igazgatója, a közelmúltban feldolgozta a bécsi titkos irattárnak a szerb szabórok munkájáról szóló adatait, amelyek a történelmi társaság kiadásában könyvalakban is megjelentek. A több mint kétszáz oldalas munka mintegy ötven oldala szerb nyelven összegezi a titkos akták alapján a szerb szabórok üléseinek az anyagát, míg a nagyobb rész (150 oldal) eredeti német szöveggel ismerteti a korona és minisztertanácsi döntéseket a szabórok kívánásairól és az ülések lefolyásáról.

A tanulmány újabb oldaláról világítja meg a szerb nemzetkisebbségi törekvéseket és legértékesebb része feltárja előttünk a szerb Vojvodina létesítésére irányuló régebbi keletű törekvéseket. Ma, az alkotmányjogi és adminisztratív — területi viták — kimélyedése idején hasznos olvasmány dr. Kirilovity könyve, amely a régi szerb nemzeti kisebbségi gondolat fejlődését szemléltetően érzékelteti.

Az 1848-as forradalom nemcsak a magyarságot mozgósította, hanem a szerb kisebbséget is tevékenységre készítette. A szerbek — mint a történelemből is tudjuk — a magyarok ellen fordultak és a monarchia határain belül, Bécs hathatós segítségével, önálló vojvodinai tartományt létesítettek. Az abszolutizmus alatt és után Bécs hangulata hamar megváltozott a szerbekkel szemben, gyorsan eloszlatta a szerbek önállósági reményeit, s őket szintén a magyarság sorsára juttatta. Az alkotmányos élet helyreállítása után, amikor Bécs igyekezett a Magyarországon élő népek kívánásait közelebről megismerni — írta a noviszádi Szrpszki Dnevník — a szerbség azt gondolta, hogy az általa követelt szerb Vojvodina határai tekintetében egyedül ő illetékes véleményt mondani és nem a vojvodinai magyarokkal, románokkal, németekkel és bunyeváccal együtt.

Gróf Menschdorf tapogatózására a szerb többségnek az volt az egyön-

Csuka János: Hogyan képzelték el száz év előtt a szerb Vojvodinát?

tetű véleménye, hogy Vojvodina hovatartozásában egyedül a szerb nemzeti szabór dönthet. A gróf, aki a császár megbizottjaként tárgyalt a vojvodinai szerbek vezetőivel, puhatolózásaira mindenütt azt a választ kapta, hogy haladéktalanul össze kell hívni a szabort a kérdésben való állásfoglalás miatt. Bécs eleinte huzódzott a szabór összehívásától és Magyarország felé fordulva, Vojvodinát és Temes megyét, a szerbség nagy meglepetésére s a szabór megkérdezése nélkül Magyarországhoz csatolta, a Szerémséget pedig Horvátországhoz. Erre azért került a sor, mert a szerbeknek kívánságait Bécsben teljesíthetetleneknek találták, s mert akkor már fujdogáltak a magyar-osztrák közeledés előszelei is.

Az ugynevezett szerb Vojvodinának Temesvár környékével együtt valamivel több mint egy és félmillió lakosa volt, melyből négyszázezer volt román, háromszázötvenezer német és csak háromszázezer szerb. Ezért a szerbség nem volt megelégedve a közigazgatási határoknak a megállapításaival, mivelhogy az nem kedvezett nemzeti céljainak. A szerbségnek az volt a kívánsága, hogy Vojvodinához csatolják hozzá Szerémséget és a déli határérvidéket, Baranyát, Bácskát és a becseji kerületet, továbbá az egész Sajkásvidéket, Bánátot (beleértve a kikindai körzétet is és a szerb Bánát katonai határait). Vojvodinának ilyenképpen megállapított határai kielégítették volna a szerbséget, mert aránya a többi nemzetekhez képest sokkal kedvezőbben alakult volna. Miután azonban nem kívánságaiknak megfelelően jelölték ki a határokat, a szerbség nem tekintette Vojvodinát szerb nemzeti tartománynak, s azzal semmiféle közösséget nem vállalt. Polit-Deszancsity Mihajlo dr., a szerb kisebbség mozgalom akkori vezére csalódottan kiáltott fel, hogy ezért a Vojvodináért kár volt 1848/49-ben a szerbségnek annyi vérdíjazatot hozni. A szerbek keserűen látták, hogy a noviszádi szerb gimnáziumban, egy tantárgyat kivéve, még mindig németül tanítanak. Bár a kikindai kerületben a közigazgatásban a német nyelvvel együtt a szerbet is használják, s a szerb elmi iskolákban és hitközségekben szintén a szerb nyelv dominált.

A szerbek, akik sokáig hitték Bécs ígéreteinek, nem ily összetétele Vojvodinát képzelték el. Azt remélték, hogy a magyarokkal szembeni forradalom alatti, ellenséges magatartásuk jutalmazásául Bécs hozzásegíti őket az önálló szerb Vojvodinához, de ebben a várakozásukban szomorúan csalódtak.

A szerb kisebbség föderatív államberendezést szeretett volna Magyarországon és a vezérei állandóan azt hirdették, úgy szóban, mint írásban, hogy Magyarország csak föderatív államberendezéssel tud fennmaradni. A szerbek az új területi beosztásba nem tudtak belenyugodni. »Míg a vojvodinai magyarok, örömiük jeléül, feldíszítették házaikat és fáklyás felvonulásokat rendeztek, addig a vojvodinai szerbek gyászuk jeléül, kalapjukon gyászszalagot viseltek«. A Szrpszki Dnevníkben a szerbség évekig panaszkodott hol Bécsre, hol Budapestre, mert kijátszották őket és a meg-

Csuka János: Hogyan képzelték el száz év előtt a szerb Vojvodinát?

Igért, önálló, szerb Vajdaságot nem adták meg. Különösen azt fájlalták, hogy a negyvennyolcas forradalomban megteremtett szerb Vojvodinát a szabór megkérdézése nélkül szüntették meg és csatolták Magyarországhoz. Kirilovity szerint erre azért került sor, mert Ausztria a veszített háboruk után sietett az abszolútizmus felszámolásával, és Magyarországnak kedvezve rendezte Vojvodina és a szerb kisebbség problémáit.

De a szerb Vojvodina megszüntetése után Bécsben még nem tekintették a szerb kisebbségi kérdést elintézettnak, s ezért Rajacsity patriarkát felszólították, hogy küldje fel Bécsbe tárgyalásra a megbízottakat. Rajacsity ugyanazt a választ adta, amit gróf Manschdorf kapott a szerb kisebbségi vezérektől. »Egyedül a szabór hivatott arra, hogy a szerbség nevében beszéljen, tehát sürgösen összehívandó«. Vojvodina sorsa akkor már eldőlt ugyan, de a szerbség ragaszkodott a szaborhoz, mert azon keresztül fórumhoz jutott és szét tudta kürtölni panaszait, kívánságait. A szerb kisebbségi vezérek egyöntetű magatartásával koronatanács foglalkozott és Gróf Schmerling államminiszter hosszasan magyarázta a szaborok jelentőségét, nem titkolva el azt sem, hogy azok egyházi és iskolai kérdéseken kívül politikai kérdéseket is megvitatnak. Hosszas vita után Bécs hozzájárult ahhoz, hogy 1861 április 2-ikára a szabort összehívják, aminek híre reményt öntött a szerbségbe. A noviszádi szerbek kivilágították házaikat. Miletity Szvetozár dr. abban bizakodott, hogy a szabór döntéseit a budapesti parlament is jóvá fogja hagyni.

A szabort az ünnepi köntösbe öltözött Szremszkikarlovcin tartották meg. Nemcsak defegátusok érkeztek nagy számban, de ugyszólván az összes szerblakta vidékekről jöttek érdeklődök. Így Budapestről, Bécsből, Prágából, Grazból, egyetemi hallgatók. Az akkori türelmes, nyugodt időkre jellemző, hogy a magyarországi szerbek parlamentjének ülésén Mihály fejedelem, Szerbia uralkodója is képviseltethette magát.

Az ülésen Rajacsity patriárka elnökölt, míg a kormánybiztos Filipovity báró volt, aki felhívta a szabort, hogy tegyen előterjesztést a szerb nyelv és nemzetiség megörzésére Magyarország határain belül, miután Vojvodinának Magyarországhoz való visszacsatolása befejezett ténynek tekinthető. A szerbek azzal jutottak az előterjesztési joghoz, hogy együtt küzdöttek a magyarokkal a törökök ellen és privilégiumokat kaptak az általuk lakott területeken. A szabór képviselői e kiváltságokra hivatkozva azt kérték, hogy a szerbek által lakott területeken önálló közigazgatási egységet létesítsenek, mert külön nemzetnek tekintik magukat. A császári és királyi privilégiumok egész sorát idézték; hogy a szerbséget a múltban mindig önálló nemzetnek tekintették, bár később »magyarországi polgárok«-nak számítottak. E követelésük nem volt ukeletű, mert már 1708-ban egy császári pátenstre hivatkozva azt sürgették, hogy állapítsák meg a szerb területek határait, ami meg is történt, bár utólag az önálló területi kereteket ismét megszüntették. Az 1848/49-es forradalomban a szerbek ön-

Csuka János: Hogyan képzelték el száz év előtt a szerb Vojvodinát?

kényesen visszaállították a régi szerb határokat, amelyeket 1869-ban Vojvodinának Magyarországhoz való csatolása újból megszüntetett.

Rajacsity báró volt a szábor legszorgalmasabb szónoka. Azt követelte, hogy állítsák vissza a szerb Vajdaságot és ismerjék el a határokat. Megemlítette, hogy 1848-ban a császár megerősítette állásában a választott szerb vojvodát, hozzájárult a kinevezett patriárka megválasztásához és elismerte a szerb Vojvodinát. Sztojákovity, a szábor legaktívabb tagja szerint, a szerbeknek juttatott privilégiumok tulajdonképpen nemzetközi megállapodásokon alapulnak. »Lipót király meghívására — mondotta a szónok — 36—40.000 család, közöttük százezer fegyveres férfi átjött Szerbiából Magyarországra, ahol önálló szerb területet, szerb adminisztrációt igértek nekik«. A szábor ülésén ennél békülékenyebb, megértőbb hangok is hallatszottak. Nikolity Izidor szerint az alkotmányos Magyarországon a szerbek egyházi és iskolaügyi autonómiával is megelégedhetnek. Domovszki Jován temesvári főispán arról beszélt, hogy az 1848-as forradalmi magyar törvények elég garanciát nyújtanak a magyarországon élő népek fejlődésére, Csarnojevity Petár temesvári delegátus pedig azt mondta, hogy a szerb privilégiumoknak koránt sincsen olyan nagy jelentőségük, mint azt a szábor egyes tagjai gondolják. Azt ajánlotta, hogy a szábor határozatait közvetlenül küldje meg a budapesti parlamentnek és ne Béccsen keresztül. »A szerb Vojvodinát Bécs segítségével hívták életre — fejtegette tovább álláspontját — amelyben nem szerb, hanem német szellem uralkodott, s még ezt a Vojvodinát is megszüntették a szerb nép megkérdezése nélkül.« Csarnojevity erélyes és határozott beszéde s a Magyarországhoz való közeledés ajánlása nyílt szakítást jelentett a kétszínű politikát folytató Béccsel, amely a szerbeket és magyarokat egymás ellen játszotta ki. A szerb nép történelmében különben nem ez volt az első eset, hogy vezetői a Béccsel való együttműködés helyett a budapestivel valót kivánták. Tököli Száva már a temesvári szábor ülésén is hasonló szellemben szólalt fel. De a karlovci száborban a magyarokhoz való közeledésnek sok ellenzője volt. Sztojkovity szerint a magyarokkal nem lehet együttműködni, mert kijátszották a szerb privilégiumokat, és mert »a magyarok idézték elő a szerb Vojvodina megszüntetését is.«

A szábor kilenc napi izgalmas ülésezés után kimondta, hogy tudomásul veszi a szerb Vojvodina hozzácsatolását Magyarországhoz és belenyugszik a változhatatlanba. A határozati javaslatot küldöttség vitte Bécsbe. A javaslat kiemeli, hogy »A szerbeknek ahhoz, hogy mint nemzet fennmaradhassanak, szükségük van nemzeti alapon megszervezendő önálló területre és autonómiára.« A Magyarországhoz és Horvátországhoz csatolt területekből kihalásandó a szerb tartomány, amelyet szerb Vojvodinának neveznének s melynek határai a következőképpen alakulnának: Szerémség a határvidékkel, Délbácska a Sajkásvidékkel, amelynek határa északon Szentán, Szomboron, Sztári- és Noviszivácon, Kulán,

Csuka János: Hogyan képzelték el száz év előtt a szerb Vojvodinát?

Sztári- és Novivrbászon, Szrbobránon és Molon keresztül huzódnék; Bánát a határvidékkel, amelynek északi határa a Maros folyó lenne. Vojvodinához tartoznának még: Ujbodrog, Készely, Külcsereg. Temesvár, Cshova, Szentgyörgy, Tolvad, Veliko és Malo Szrediste, Vrsac, Meszina, Banatszkaszubotica, Belacrkva, Klisza egészen a Dunáig. A szerb tartományok részére önálló, szerb, nemzeti, politikai szervezetet is követeltek. A szerb Vojvodina élén választott vojvoda állna, választott tanácsadó-testülettel, mely végső fokon a magyar kormánytól, illetve a horvát szóbortól függne. A vojvoda mellett működő tanácsadó-bizottságban a szerbeken kívül, számarányuknak megfelelően, a Vojvodinában élő többi népek is képviselőket nyernének.

A vojvoda tagja lenne a magyar felsőháznak és rangban a bán után következne. A vojvodinai szerb politikai testület delegációt küldene a budapesti parlamentbe. A tartománygyűlés hatáskörébe tartoznának: a rendeletek és törvények meghozatala, közhírré tétele, a közigazgatás ellenőrzése a költségvetés kidolgozása s a hadkötelesek sorozása. A magyar törvények érvényessége Vojvodina magyar részére terjedne ki, a horvát törvények érvényessége pedig a szerémségi részre. A szerb nyelv lenne Vojvodina hivatalos nyelve, de a nem szerb községekben — mondotta a Bécsben felterjesztett rezolúció — szabadon választhatná a lakosság a jegyzőkönyvek nyelvét. A politikai, közigazgatási és bírósági intézményekhez szerb referensek lennének kinevezendők szavazati joggal és megfelelő személyzettel. A szerbek iskolák és egyházi alapítványaik számára ugy a Vojvodinában, mint a monarchia többi vidékén teljes autonómiát kívántak, az ellenőrző államhatárom felügyeletének elismerésével.

A szábor határozatát a kísérelővel részletesen megindokolja. A szábor — ki tudja hányadszor már, — újból leszögezte az egész szerb nemzetömb nevében, hogy: »A vojvodinai szerbség privilégiumaira hivatkozva kéri az önálló szerb tartomány létesítését, ami abból állna, hogy önálló adminisztrációja és törvénykezése volna, széleskörű autonómiával.« A szerbek csak arra a területre tartottak igényt, melyen a pravoszláv szerbek többségben laktak és számitáson kívül hagyták a bunyevácokat, a sokácokat és a többi szlávokat. A szábor által elképzelt Vojvodinában a szerbség relatív többséget szerzett volna, mert háromszázezer szerbvel szemben: háromszázötvenezer német, magyar, szlovák, horvát, román, bolgár és zsidó polgár lakott volna Vojvodinában.

A szerb kérdés megoldásának a sulypontja, a szábor előterjesztésére, Bécsbe terelődött, és a szerbség érdeklődéssel várta, hogy mi lesz a határozatok sorsa. Kirilovity Dimitrije dr. két tanács ülésének jegyzőkönyveivel igazolja, hogy a szerb kérdésben nem tudtak megegyezni.

A végeláthatatlan vitában Forgách magyar udvari miniszter döntött. A vojvodinai helyzetet összehasonlította a déltiroli problémával és azt mondta, hogy ha Vojvodina megkapja az autonómiát, akkor ugyanolyan

Csuka János: Hogyan képzelték el száz év előtt a szerb Vojvodinát?

cimere lesz, mint Szerbiának, ez pedig azt jelentené, hogy a tiroli olaszok is hasonló kívánsággal állhatnak elő. Forgách beszédének meg volt a kellő hatása, a minisztertanács tagjai eredménytelenül zárták le a tárgyalást.

Még egy ülésen került szóba a vojvodinai szerb kérdés, és ekkor Forgách részletesebben megindokolta, hogy miért ellenzi a vojvodinai szerb autonómia megadását. »A szerbek által megjelölt területén nagy számban élnek magyarok és németek, akiknek körében elégedetlenséget keltené, ha az ő háttérbeszorításukkal a szerbek kiváltságot kapnának. A vojvodinai szerbek nemzeti érdekeinek a megvédelmezésére Forgách miniszter elegendőnek tartotta, ha igazságos megoldást találnak a szerb nyelv használatára, ami megfelelne az 1690. évi privilégiumoknak is. Mazuranity horvát bán az igazságosságról beszélt, amely megköveteli, hogy a szerb kiváltságokat teljesítsék, hogy a szerbség nemzetiségét és nyelvét megőrizhesse. Mecséry báró belügyminiszter és Rechler gróf külügyminiszter megmaradtak régi álláspontjuk mellett, mely szerint a szerb probléma megoldására még nem érkezett el az idő. Schmerling, aki megértően kezelte a szerb kiváltságokat, megpróbált társaira hatni és felhívta figyelmüket arra, hogy maga a császár is nagy jelentőséget tulajdonít a szerb privilégiumoknak, amelyek életbe léptetését semmi sem hátráltatja. Eszterházy gróf ezzel szemben azt ajánlotta, hogy várják be, míg az egész magyar kérdéskomplexumot rendezik és akkor vegyék elő a szerb követeléseket is.

Ekként vitatkoztak 1862-ben, Bécsben — figyelmeztet a könyv szerzője — a vojvodinai szerb problémáról, de amint ismeretes, akkor sem rendezték. Schmerling minden fáradozása, hogy a szerbeket kielégítsék, »meghiúsult a magyarok erélyes ellenállásán. Végül is a bécsi kormány levette a napirendről a szerb kérdést, és 1867-ben, az elvesztett háború után, inkább a magyaroknak tett engedelményt. Kiegyezvén Budapesttel. Attól kezdve pedig — jegyezte meg Kirilovity dr. — már nem Bécsben, hanem Budapesten tárgyalnak a szerb kérdéstről. Hamarosan meghozták a sokat vitatott nemzetiségi törvényt, amely egyetlen politikai nemzetet ismer — a magyart — azt remélve, hogy idővel megteremtik az etnikailag egységes magyar népet. Kirilovity Dimitrije dr. elfeledkezve az akkor már létező sok szerb intézményről, bankról, s iskoláról, keserűen kiált fel, hogy »Magyarországon más nép, mint a magyar nem létezhetett.« Azt azonban elismeri, hogy a szerb nép nemzeti jogából és privilégiumaiból mégis csak kapott valamit, mert 1868-ban hozzájutott egyházi, iskolai és alapítványi önkormányzathoz. Ellenben a »szerb Vojvodinát és tartománygyűlést azok a magyar liberális politikusok gáncsolták el, akikben a szerbek a legjobban bíztak«. A harcokban elfáradt, kiábrándult szerb nemzet azonban nem nyugodott bele sorsába, mert meg volt győződve arról, hogy helyzetének illetően rendezése csak ideiglenes. Bizott Szvetozár Miticity dr. jóslatában: »Vojvodina mégis feltámad.«

Csuka János: Hogyan képzelték el száz év előtt a szerb Vojvodinát?

Az 1868-as nemzetiségi törvény életbeléptetése után újból összehívták a szerb szóbort és Szvetozár Miletity dr. megszervezte a szerb pártot. Miletity tovább küzdött mindazért, amit a szábor memorandumában megjelölt, szömbeszállott a magyar nemzetiségi törvénnyel, s önrendelkezési jogot, egyenlőséget és továbbra is önkormányzatot követelt a Magyarországon élő idegen népek számára. Miletity a szábor minden ülését felhasználta arra, hogy a szerbség politikai követeléseit felvázolja, s e miatt gyakran voltak kellemetlenségei.

Most készül a száborok munkájáról szóló könyv második része, amely a közelmúlt szerb nemzeti kisebbségi küzdelmekről nyújt majd áttekintést. A második kötet a háborút megelőző esztendők eseményeit öleli fel, s az elsőnél még érdekesebbnek ígérkezik. Ez volt az idő, amikor a szerb kisebbségi gondolat megszilárdult, kiteljesedett, minden szerbben tudatos lett, s mikor az egyre jobban terjedő, nagy, szerb agitáció már előre vetette az 1918-ban bekövetkezett összeomlás árnyékát.

Közel száz esztendeje annak, hogy az önálló szerb Vojvodina létesítésének a terve először felmerült. A mai generáció a szerbség régebbi keletű kiváltságairól nagyon keveset vagy éppenséggel semmit sem tud. Azért érdemes volt Kirilovity Dimitrije dr. könyvét ismertetni, mert a tanulmány hű képet nyújt arról, hogy a monarchiában élő szerbek mit terveztek, miként gondolkodtak és készítették elő jövőjüket.

Csuka János

Aggokról szóló dicséret

*Ők már tul vannak
száz meg száz cifra állomáson
s az életük
csupa elvégzett föladat,
csupa meddő vagy jó megérkezés.*

*De ha megállnak:
ugy mint ők, senki meg nem bámulja
a lagzit és a keresztelőt,
a szilaj erőpróbákat,
a futásnak lendülő gyereket,
a bálba siető hajadont,
s amilyen göggel hirdetik,
hogy mindenhová bölcsen értek,
oly sóváran s irigyen nézik
a tapasztalatlan indulókat.*

BERÉNYI JÁNOS

Két kézfogó árnyék nyomán

*Még csak kinnal se mondom,
hogy utol nem érsz soha,
pedig a távolság közöttünk
alig hét öles;
engem tán szalaszt az izgalom,
téged tán maraszt a tilalom,
előttünk minden ut ketté válik,
mögöttünk lejtőre lép a nap,
néha fölemelem a kezemet,
néha fölemeled a kezedet,
s tapsoló örömünk csak ennyi:
hogy előre eső árnyékaink
mintha ilyenkor
szeliden kezet fognának egymással.*

BERÉNYI JÁNOS

Embernek szentelt ajándék

*Véres kenyérdarab,
mint a hold hideg szeletje fönn,
fényed besugároz egy ölelésnyi földet,
amelyre egy üldözött tenyér árnyéka
fekete szavát veti, s azt mondja: enyém;
talán házat is épít rá,
s kapujában hűvös borongással elsütkérezve
állja az irigy pillantások késeit.
Ó nyugalom és gondtalanság áhitott zátonya,
de sok mindent másként mutatsz,
lógsz a szent rév fölött, mint a büntenyák
vörös lámpája,
sugaraid hurokként csavarodnak szivre, torokra,
elfojtod a merész kiáltást,
elkábitod a zuhanó öklü óriásokat,
s mint galád, alattomos merénylő
morzsáid ízével
a rád talált pünkösdi vitézek elrendelt hitében
megmérgezed az Istent.*

BERÉNYI JÁNOS

A NAPSZÁMOSEMBER DISZNÓJA

Tudta biztosan: tegnap este még nem volt semmi baja. Vigan és röfögve ropogtatta a kukoricát az ólban, amikor megetette. Most behuzódott a sarokba és nem jött ki.

Valami szorongó és keserű érzés marcangolta:

— Kuci, kucii! — rázogatta a szakajtóban a kukoricát, de a disznó csak nézett rá fekete és fényes szemével és nem mozdult.

— Hm, a teremtsit! — dübnyögte bosszusan bajusza alá, ami úgy ereszkedett püffedt ajkára, mint a bánat. — Hát beteg vagy?... Nem eszel?... Ugy beszélt hozzá, mintha a disznó értene. Talán értette is, mert néha ránézett és röffentett egyet-egyed. Azután ismét csend lett. Bosszus, nagy csend. Csak a kezében tartott szakajtóban zörögtek meg néha-néha a kukoricaszemek.

Az ólba is dobott pár marékkal. Az atomra. De a disznó nem mozdult. Hátsó részén ült. Fülei lekonyultak, mint két ázott rongydarab. Még sem mozdult. Nem akart talán. Vagy nem birt. Sokáig nézte, toporgott az ól mellett néha feltekintett az égre is, dühösen, mérgesen. Aztán a földet bámulta. És sáros bocskorával apró jeleket karcogtatott a nedves talajba. A szakajtót pedig csak tartotta, tartotta a kezében, meredten, mozdulatlanul, mintha kezéhez nőtt volna. Nézte benne a kukoricát. Jó pár marék kukorica volt a szakajtóban. Finom, sárga szemek, aranyosan nevető kukoricaszemek. Szabadon lógó kezével belevájkált, megsimogatta őket, azután mérges lendülettel kiöntötte az udvarra. Két koppasztott vézna kacsa nekiszalad és kapkodni kezdte valami kaján és élénk fejrázással.

*

Csak leült és nem szólt semmit. Nehéz süvegét letette magamellé a földre, a konyhába és széles, fekete tenyerével közelebb húzta a repedezett tányért.

Felesége néha ránézett. Nem mintha mondani szeretett volna valamit, hanem csak úgy. Egyszerűen ránézett. És látta rajta, hogy baj van. Nagy baj. Talán nem is lehetne nagyobb. Mert ennél aligha.

Már jócskán kikanalazta a levest, amikor végre megszólalt.

— Beteg...

Csendben mondta, alig hallhatóan ejtette ki a szavakat. Talán nem is mondta, hanem sugta maga elé. De az asszony meghallotta. Mert félretolta a tányért és nem evett tovább. Lopva összeakaszkodott a tekintetük. Egymásbakapcsolódott, mint két markos, eres kéz.

Nagy baj volt, bizony. Ezt nehéz ugyan megérteni, mert csupán egy disznóról volt szó. Mégis...

A nyáron vették a disznót. Nem került nagyon sokba. Sokat nem is fizethettek érte, mert csak kevés pénzük volt. Ezt a kis összeget is nagyon nehezükre csett összekuporgatni. Az ember, Kocsis András kapálni járt érte kukoricát. De ázni is elment később napi tizenöt dinárért. Mindig szombat este fizettek. Ahogy hozta a pénzt, — néha nyolcvan dinárt is hetenként, ha alkalma volt egész napon át dolgozni, — kiszámította előre, hogy mennyit tud félre rakni. Tízet, huszat. — Lassan gyűlt bizony a pénz, nagyon lassan, de egyszer mégis együtt volt. Százötven dinár. Tarka malacot vettek. Kunkorodós kis farkut és élénk két szeműt. Télirevalót. Mert ritkán jut a szegény napszámosember malacokhoz. Nagyon ritkán. Nem kis dolog ez. Malacot hizlalni sok pénzbe kerül. Kukorica is kell. Az sem terem ingyen, mert a szegény napszámosembernek nincs hozzá földje. Bizony nehezen nevelték fel, hogy legyen télen

mit enniök. Neki és az asszonynak. S most hirtelen megbetegedett.

— Milyen nagyon szomorú, — mondta bánatosan az asszony az őt előtt. Nagyon csendes. Biztosan valami baja van.

— Persze, hogy van. Az ördög vitte el a szegény ember széncsészéjét — fakadt ki dühösen a napszámosember az asszonya mellett, ahogy nézték ketten a disznót, amint a hátsó felén ült és hallgatta őket.

Idegesen és egyhelyben toporogtak. A napszámosember, Kocsis Andris, bajuszának lelógó csücskét rágta csorbult fogaival. Szemöldöke mérgesen mozgott a homlokán, s nagy dühében a füle is megmozdult néha.

— Talán el kellene hívni az orvost, — merészkedett tovább az asszony. — Az mégis csak többet tud.

— Fenét tud. A pénzt tudja elvinni. A pénzt!.. — Dühösen mondta az ember és rekedten. Izmos kezeiféjén megdagadtak az erek. Most ölni tudott volna. Valakit megfojtani. Addig szorítani a torkát, amíg van benne szusz. — Még orvost, — azt mondja az asszony. — Hogy orvost? Hm... Hátrátolta homlokáról a süvegét. — Hogy az többet tudna? Talán még segítene is? De épen a disznóhoz orvost?... A napszámosember disznójához?... — A kutyateremtésit! — Mit szipogsz itt? — mordult föl. — Ha megdöglik, akkor megdöglik! Csak nem hilunk azért orvost, mer nem eszik? Dögjön meg, ott ahun van!... Mi is megdöglikünk egyszer, osztán nekiünk se hij majd senki orvost. Hát...

Dohogva elhallgatott. Az asszony nem válaszolt. Tépelődvé néztek maguk elé. Egymás tekintetét elkerülve. Az asszony mártír arccal, fájdalmasan bámulta az őt rozoga faajtáját. Aztán a diófát nézte. Mintha onnan várna segítséget. Vagy valahonnan. De bizott még. Legjobban az orvosban, mert később szóvá is tette a napszámosember előtt.

— Talán mégis a doktort kellene elhívni.

A napszámosember nem szólt semmit. Nem akart beszélni. Csak lézengett az udvaron, toporgott az őt előtt, a diófa alatt, ide-oda. A két hosszunyaku vézna kacsza pedig riadtn menekült előle.

De estefelé mégis meggondolta a dolgot. Mert hát a disznóról volt szó. Az ő egyetlen disznójáról. Hiszen sok pénzébe került. Dolgozott érte, a Nagypistánál, a nagypistáknál és szombatn este mindig haza hozta a pénzt!

Elhívta az orvost.

Nagy, vörös ember volt az orvos, táskát hozott a hóna alatt és azt kérdezte nagyhangon: Hát hol van az a disznó?

Megmutatták neki. És elpanaszolták siró hangon, hogy nem eszik, csak állandóan szomorkodik. És hogy a füle úgy lóg, mint két ázott rongydarab. — »A kukoricát mán nem eszi tegnap óta —

mondta az ember dühösen, de hangjából kicsendült a szomorúság. »Talán megdöglik?« — tette fel a kérdést az asszony és nagyot szípigott. »Segítsen rajta, doktor ur!«

Az orvos kicsomagolta műszereit s lerakta egy sárga székre, amit tiszteletére hoztak ki a konyhából. Lavort is kért és szertartásosan megmosta a kezét, de a vizet utána szétfröcskölte és rászórta az ólra. Ezt a műveletet dühösen végezte, mert bosszantotta, hogy a törülköző olyan piszkos és nem törülheti bele a kezét.

Nagysókára került csak sor a disznóra. Bebujt hozzá az ólba, megmérte a lázát, megtapogatta a gyomrát és a fületövéit. A disznó egykedvűen türte, a napszámosember pedig bajuszát rágta a vizsgálat alatt.

— Hát ez bizony beteg — mondta az orvos.

— Azé hijtuk el a doktor urat, mert beteg.

Az orvos tovább vizsgálta, s tapogatta a disznót és csóválta hozzá a fejét. A napszámosember előszedte dózniját és kicsavarta belőle az utolsó dohányt is. Mikor a görcsös cigarettát elkapta a gyufa lángja, nagyot pöfentett. Orrán át eresztette ki a füstöt. Közben káromkodott. De csak ugy magában. A disznót szidta és a világot. Még a szenteket is belekeverte. A vörösképi lódoctor pedig még mindig vizsgálta a disznót. Valamit motyogott is. A napszámosembert szidta, hogy ilyen piszkos és keskeny ólban tartja az állatot. Hát akkor csoda, hogy megdöglik? De ezeknek ugyan hiába beszél! Csak eleresztik a füllük mellett, anélkül, hogy meghallgatnák a tanácsot. Szóbaereszkedni is kár velük. Még a kellő tisztelet megadására sem képesek. Csak ugy átnéznek az ember feje fölött. De megelik, hogy az ember háta mögött is kiköpnek. Ha pedig véletlenül köszönnek, az is csak hideg, kevély fejbiccentés. Jobbkezük mutatóujját kalapjuk vagy süvegjük csücskőjéhez bökkik és ezzel el van intézve. Az ilyen népet — gondolta az orvos, — meg kellene korbácsolni. Ugy kellene terelni őket, mint a disznókat. Mert nem érdemelnek mást. Büdös, utolsó nép-ség.

— Megdöglik-e doktor ur?

— Be kellene oltani. Talán még nem késő. Pestise van. Nem is csoda ilyen tisztaság mellett...

A napszámosember dünyögött magában. Hogy be kellene oltani, azt sejtette. Ahhoz nem kell külön orvosi tudomány. Tudja ő azt maga is. De miből? Hol van reá pénz?

Bütykös ujjait egymáshoz dörzsölgette. Most az orvosnak is ki kell fizetni a husz dinárt. Vagy huszonötöt. Nem tudja biztosan, mert már nagyon régen volt nála lódoctor. De ugy hallotta minap az egyik embertől, akinek megdögölt a lova, hogy huszat fizetett. Husz dinárt.

Délelőtt hozott az asszony negyven dinárt a szomszédból, kölcsön. Csak pár napra kérték. Abból vettek tegnap sót is és petróleumot. Vakargatta borostás állát.

— Hát akkor úgy hiszi a doktor ur, hogy bé köllene ojtani?

— Az talán még segítene.

— Osztán mennyibe gyünne az az ojtás?

Az orvos úgy tett, mintha gondolkoznék. Nem sokáig, csak pár percig tartott az egész. Ahogy végighordozta tekintetét a korhadt diófa törzsén.

— Ugy száz dinár körül. Százhusz.

A napszámosember lenézett a földre, aztán felesége riadt két szemébe tekintett. Most már nem vakarta az állát és nem is káromkodott. Csak csendesesen és elszontyolodva állt az ől előtt. Aztán nagyniehezen kibökte:

— Nem köll beótani. Minek? Ugyis megdöglik, látom én...

Pedig nem látta. Nem is ezért mondta. Inkább kihívásból. Hátha nem hagyja abba az orvos. Hátha biztatni, noszogatni fogja: Hogy dehogy is döglik meg. Be kell ojtani, s akkor kutya baja se lesz. Csak nem kell mindjárt kétségbeesni, ha lekonyul a füle. A multkor is volt már ilyen esete. Lekonyult a füle és azt hitték, hogy no, vége van... S ma?... Csak látná azt a disznót! — Ilyesmit várt a napszámosember. De az orvos nem mondott ilyet, hasonlót sem. Hallgatott. A disznó meg nézte őket, fénylő szemeivel. Mintha azon gondolkoznék, vajjon beoltják-e, vagy sem. Az orvos még erre sem gondolt. Neki mindegy volt. Ha beoltják, jó, ha nem, akkor is.

Becsomagolta műszereit fekete táskájába, trombitálva kifújta az orrát és várta, hogy kifizessék. A napszámosember kiséideig még ott állt az ől mellett, aztán nagyot köpött a földre és szétta-posta bocskorának sáros orrával.

— Eszi fene a disznót és az egész világot — mondta s megindult a ház felé, hogy kihozza a pénzt. Mikor kijött, a dinárok úgy csörögtek a kezében, mint előbb a kukoricaszemek a szakajtóban. De az orvos nem volt olyan közömbös, mint a disznó. Közlebb jött és markába öntötte a pénzt.

— Husz dinár?

— Husz...

Hóna alá vágta kis táskáját és kifelé indult. A kaput jól becsapta maga után és az utcán fütyülni kezdett egy régi kopott slágért.

A napszámosember pedig visszament a disznóólhoz. kinyitotta az ajtót, kétkézze a beteg disznó fülébe kapaszkodott és sáros, kopott bocskorával dühösen hasbarugta a nyöszörgő állatot...

Illés Sándor

ÉTVÁGY

- Goya öreg korára megsiketült. Igaz?
- Ugy van.
- Nietzsche meg sem öregedett, de megbolondult. Ez is tény, ugy-e?
- Az.
- Görög tanárunk, aki — önmagának ellentmondva — belehabalyodott az elvontságokba, ilymód tért a züllés utjára. Belecsömrödött a szépségbe és elméleteket gyártott.
- Ez is igaz.
- Te magad unalmadban a moziba jársz.
- Nem tagadom.
- Mindebből mi a tanulság? Az értelem, még a legérzékenyebb is, előbb-utóbb felfedezi a maga céltalanságát. Ezer és egy példát lehetne felsorolni. Nem az a lényeges, hogy gondolkodunk, hanem hogy a gondolkodás terhe ellenére mint tudunk megenni nélküle. Én megoldottam a magam problémáját.
- Ne feledd el, görög tanárunk a gondolkodás elvével nem szakított.
- Való. De mikor megszünt a szépet élvezni, gondolkodása értelmetlenné vált. Az elvontság, te is tudod, nem szükségképpen mélység, hanem homályosság. Pokolba ezekkel a meghatározásokkal. Azelőtt azt mondtam, hogy megoldottam a magam problémáját. Negyven éves koromban megtanultam életem célját. Érdekel?
- Ugratsz?
- Semmiesetre sem beszélek ugrató szándékkal. Halljad: ezentul zabálni fogok.
- Micsodát?
- Zabálni. Egyszerű, becsületes szóval fejezem ki életcélo-mat. Nem vulgáris, noha úgy hangzik. Az étvágy filozófiáját dolgoztam ki magamban. Ne gondold, hogy erre máról-holnapra jöttem rá. Sok mindenfélén járt az eszem, míg végre elhatároztam, hogy gyomrom túlterhelésével, ami persze némi élvezettel is jár, rácsáfolok, legalább is magamban, a gondolkodás szükségességére.
- Ami azt illeti, mindig szerettem enni.
- De nem zabálni.

— S Goya, amikor megsiketült, továbbra is festett.

— Én sem küldöm nyugdíjba gondolataimat. Mindamellet ezennel az évcsen lesz a hangsúly, s nem a gondolkodáson. S ráadásul vedő figyelembe, hogy az étvágy filozófiája, mint program nem lehet elvont élmény. Aki hisz az étvágyban, annak ennie is kell. Ez érthető, nemde?

— Persze, hogy érthető.

— Mert hát mi a filozófia célja? Amint tudod...

— Ne prelegálj.

Vagy egy éve, hogy ez a párbeszéd elhangzott köztem és barátom között. S ami akkortájt bizarr eltévelyedésnek tetszett, szinte azt mondhatnám kérkedő tagadásnak a gondolkodás szempontjából (s barátom esetében a gondolkodás és az élet azonos fogalom volt), arról az idők folyamán bebizonyosodott, hogy az őszinte elhatározás szellemét foglalta magában, jöllehet nehéz »szellem«-ről beszélni olyan emberrel kapcsolatban, aki a mohó evéssel próbálta kigunyolni a szellem fölényét. Barátom ma gyomorhajos; idegei nincsenek rendben, s egy szanatóriumban kezelik. Kötve hiszem, hogy valaha is visszanyeri egészségét. De amid eljutott idáig, sok mindenféle történt vele s ebben az elbeszélésben arról a pár hónapról akarok beszámolni, amikor az evés mániájában a maga módján helyezkedett szembe minden szellemi értékkel. Nem evett, hanem zabált; s ha azt a kijelentést tenném, hogy szakács módjára érdeklődött az ételek minősége és elkészítése iránt, hazudnék, helyesebben lekicsinyelném étvágy-lázát. Renegát volt, a szellem áruója, akiben nem lehetett meg a tapasztalt szakácsok egyensúlya; neki a végletekbe kellett mennie, s olyan ételek iránt is érdeklődött, amelyek nem voltak méltók egy szakácshoz, s olyan iránt, amelyeknek összetételét a legkülönb szakács sem érthette volna meg. Barátom két könyvével magára vonta az illetékes tényezők (a hivatásos gondolkodók) figyelmét; független anyagi helyzetében megengedhette magának azt a fényvüést, hogy arról írt, amiről akart, arról gondolkodott, amiről akart, s úgy, ahogy akart. Ennélfogva roppant átalakulása, amely végül is az étvágy dicsőítésére vezetett, különösen figyelemreméltó jelenség s megérdemli, hogy mások is értesüljenek róla.

Legvadabb évesei idején egyszer így szóltam hozzá:

— Csakugyan zabolátlanul eszel.

— Zabálok. Ezzel az igével kifejezem azt, amihez neked két szó kellett. Az ige ebben az esetben tömörebb, meggyőzőbb, s a ténynek igazságot szolgáltat. Neue Sachlichkeit — mondta nevetve, mintegy örülve ennek a német fogalomnak. Németül nem tudott, tehát azért örült neki, s minden bizonnyal azért is, mert a zabálásai ellenére az esztétikai finomságokban még mindig gyönyörködött. Később ez az öröme is elpárolgott, s ekkor csak falt, falt, falt, s felduzzadt arca s óriási hasa s nehézkes lépte a polgári jólét torzraizának látszott. Egy izben az »ostoba magány«-ról beszélt, amelyben a léleknek élnie kell az érzéketlenek körében, de

ezzel a megjegyzéssel be is fejeződött kulturális multia s hónapokon át csakis a falás technikájának tökéletesítését ismerte s csakis az érdekelte. Szellemi lebecsülése arcpiritó volt és tragikus.

Tekintettel arra, hogy e történet idején nemcsak a nők, hanem a férfiak sorában is divatos volt a lesóványodás, tehát barátom hizó szándékai feltűnést keltettek. Az egyik újság riportere erre vonatkozólag kérdésekkel ostromolta, s miután az interview idején jelen voltam, tehát elmondhatom, hogy miben állott a válasz.

— Nézze, kedves fiatalember, Ön életében egyelőre a kérdéseknél tart. Ha eljut oda, hogy a feleletekre is kíváncsi, esetleg megérti zabálási programomat. Rabszolgák között élek, ennél fogva miért ne legyek és is valami szenvedélynek a rabszolgája? A nyomorgók fűhöz-fához kapkodnak, darabosan dadognak, nagyritkán énekelnek. Üggyel-bajjal élnek, inkább tengődnek, s folyton harcban állnak a pénzzel. A gazdagok álma is férges. Én tudom, mert engem is felvet a pénz. A senki, sőt a valakik is hétrét-görnyednek előtűk, s ezért a megvetetteket még jobban megvetik. Közben unalmukban és kegyetlenségükben ölik a perceket, az órákat, a dalra kész szókat s maguk sem tudják, hogy miért legyen teli a bendőjük.

Az újságíró közbeszólt:

— Miért?

— Mondom, hogy nem tudják. De én tudom. A zabálás semmi más, mint a röhögő étvágy. Micsoda eredmény, ha a nagyszerevényen bőfögők között én igazolni tudom gyomrom hencső bőfögését. Minden ember élete rettentő és tehetetlen.

Legyintett.

— Ma már a merengő lelken nem is kacagnak, annyira nem számít. Nincs kit felemelni a csillagokhoz. S ha volna is, ki tenné? A sziveket nem lehet felébreszteni. A jósnak nem lehet hirt zengení. A hazugságot nem lehet kiírtani. Istennel nem lehet ölelkezni. Érti immár fiatalember, hogy miért zabálok?

— Sejttem — volt a riporter válasza — viszont tudom, hogy ez az interview nem jelenik meg a holnapi lapban.

Nem is jelent meg.

Barátom egy ideig a különböző vendéglőket tanulmányozta az amerikai városban. Hol a tészta izlett neki, hol a főtt hus, hol a peccsenye. — végül olyan vendéglőre akadt, ahol letelepedett, szinte előkelő, embernek nevezhető butordarabja lett a vendéglőnek, s otthonába is szállíttatott ételeket. Korántsem a végzet ironiája, hogy ebben a vendéglőben magyarosan főztek. Barátom, aki yankee-amerikai s jó ideig salátákon élt, sorsa változása idején elismerésképpen mondotta:

— A magyarok alighanem azért főznek olyan dusan, mert hir szerint nem filozófusok.

Vannak elismerések, amelyek kétes tartalmán kinos tépelődni. Tehát ne tépelődjünk rajta. Az özvegy vendéglősné persze kövér volt, leánya ellenben karcsu. A vendéglősné a gulyást és a pör-

költet e nemes ételek lélektanához következetesen magyarosan készítette, lánya pedig vőlegénye kedvéért sem evett volna gulyást és pörköltet. Ebből az esetből is kiderül, hogy milyen áthidalhatatlan a távolság a magyarországi születésű anya és az amerikai születésű gyermek között. A férj régen meghalt, s az aszszony megelégedett egy amerikai szénkereskedő udvarlásával. Ennek gazdasági előnyeit is élvezte, amennyiben ingyen jutott szénhez. A leány szemezett barátommal, akinek vagyonáról már első nap értesült; az anya, mikor leánya nem volt jelen, közölte velem, hogy gyermekének zombék a szive és a lelke s azt ajánlotta, hogy vigyázzak barátom üdvösségére. Az anya a szénkereskedő ellenére nem tudta magába fojtani a féltékenységet, mert hiszen ilyen gazdag vendéget azelőtt sohasem szolgált ki. S valószínűleg tébolyítóan örült annak, amikor hetek elteltével barátom rohamosan növekedő hasán elmélázott. »Mégis érdemes főzni« mondotta, az öntudat elégtételével, foglalkozása büszkeségével, s azzal a fölény-érzessel, hogy lánya karcusága sem tudta rábírní barátomat arra, hogy ügyeljen a kalóriákra. Egy alkalommal attól tartottam, hogy a szénkereskedő és barátom összetűz; de csak dühös szemeket dobtak egymásra s néhány napon át a szénkereskedő nem mutatkozott a vendéglőben. Később visszatért, s beletörődött abba, hogy nappal a vendéglősné a legiobb ételekkel udvarol barátomnak, este pedig pótételekkel kedveskedik udvarlójának. Végre a szénkereskedő is megtanulta, hogy a nők igen bizonyultak szerelmi vágyaikban és hiúságukban. A szentet mindamellett továbbra is ingyen szállította a vendéglősnének. Idővel felhalmozódott gyűlölet elkotródott tőle, sőt volt nap, amikor délután is benézett a vendéglőbe s a szénkérdést tárgyalta meg a barátommal, aki ekkor ott tartott, hogy evés nélkül is hizott.

Ugy éreztem, hogy barátom szélsőséges étvágyával az öngyilkosság különös módjához folyamodott.

— Mindenki öngyilkos — volt a válasza — mert senki sem él természetes életet.

Három hónap elteltével százötven fontját negyvennel kiegészítette.

— Az a becsvágyam, hogy kétszázötven fontos legyek. Csakis étvágyammal szüntethetem meg fogyatékosági érzésemet, mert minden más módszer csütörtököt mondott.

Ekkor az olvasással is felhagyott, az újságokat sem vette kezébe, s ha kezemben könyvet látott, gunyosan rám nézett, mintegy így elmarasztalván azért a tévhitért, hogy még mindig ragaszkodom a szellem ígéjéhez. Egy este rosszul lett, épp nála voltam, orvost is kellett hivatni, aki természetesen meglepődött barátom étvágytelhetetlenségén, s azt ajánlotta, hogy ideggyógyásszal kezeltesse magát. Barátom másnap talpra állt s folytatta a zabálást. Külsejét is elhanyagolta, néha három napig nem beretválkozott, társaságbeli kötelezettségeinek nem tett eleget s azon csodálkozott, hogy én kitartottam mellette. Sajátságos módon nyilatkozott meg

humora. Kóbor kutyákat vitt otthonába vagy a vendéglőbe; s míg faltak, kéjes érzéssel nézte őket, némi melankóliával, valósággal irigykedve, mert olyan gyorsan és annyit mégsem tudott enni, mint az ebek. Egy éjjel azonban — havas februári éjszaka volt — mintha hirtelen megváltozott volna. Mikor bucsufélben voltam tőle, megkért arra, hogy fáradjak fel vele legénylakására s töltsen velem az éjszakát.

— Félsz? — kérdeztem.

— Mitől?

— A gutaütéstől?

Ma is sajnálom ezt a kérdést, mert oktan volt, s a megértés teljes hiányából eredt. Alaptermészetem olyan, hogy szeretek a szenvedő ember mellett láthatatlanul állni, s meghallgatni, mikor valakihez szívéből fakadó kérdést intéz, vagy nem szégyenli könynyit. Szeretem az embert akkor meglátni, amikor ékezen fejeződik ki szomorúsága, azaz némán, mert akkor, lelkemben, joggal nevezem embertársnak. Szeretem megfigyelni az embert, amikor meghal benne a hiúság, s végzete leeresztett sisakrostélyával nem védekezik. A tapasztalat sokra tanított, s ezért próbálom megérteni az embert, amikor sóhajt. Félek a közöny-szavaktól, a harcias vágytól, amely lehelni sem mer... s lám ezzel a kérdéssel önmagamnak ellentmondtam s a hóba szórtam a megértés erényét.

Mintha barátom telt arcáról lemállott volna a zsirréteg. Mintha apróvá vált szeme kitégült volna s mintha egyszerre a guny köpenyébe burkolt szíve keresztültört volna mellén, felszállt volna ajkára s így szólt volna:

— Azt hittem, hogy megértesz.

Nem mondott semmit, s mégis úgy éreztem, mintha ezeket a szavakat hallottam volna tőle.

Felmentem vele a lakására.

Kényelmesen lakott, inasa is volt, csak az tűnt fel, hogy pamlagán több volt a színes vánkos a kellenél. Képzeletemmel ebbe kényelemszeretetet magyaráztam bele, s erre valami összefüggést is véltem felfedezni a vánkosok és étvágya között. Mikor helyet foglaltunk, megkínált cigarettával, ő maga pipára gyújtott, az inast aludni küldte s egy ideig hallgatagon néztük egymást. Minden átmenet nélküli megszólalt. Szavaira mindig emlékezni fogok.

— Ide hallgass — mondta kissé nyers hangon, amely lassanként lággyá melegeedett — mert vallani fogok. Zabálok? Hát persze! Izléstelen, türheterlen, érthetetlen az étvágyam? De öregem, hidd el, az életnek nincs semmi értelme, még a gondolkodásnak sem. Hogy éltem eddig, én, a gondolkodó, a gazdag ember, két értékes könyv írója én, az irigysreméltó hirnév? Hogy is éltem? Sohsem vakon, de mégis bus nyílt szemmel barangoltam a kinnal borított uton. Epedeztem, s az üvöltő vadak nem bánták szomorúságomat. Én, aki láttam ujjam vérét, ismételten is azt kérdeztem: szívem vérét kibe önthetem? Melyik nőnek lelke az a kehely, ahol vérem teret kapna? Sokat tűnődtem. Hol az a férfi, akik lel-

kem ikertestvére lehetne? Óh tünődésem görbe árnyékai! Gyakran azt kérdeztem tőlük, hogy hova mennek, ha gyilkosok állják ei utjukat. Zord az élet, az öröklét torz vágya, s szerettem volna vak lenni, hogy hitem tovább élhessen. Hitem miben? Az értékben. A célban. A tartalomban. A gondolkodás tisztaságában. Az érzés felelősségében. Csak lehetnék vak, sóhajtottam, hogy reménnyel szürcsölhessem az égi vért, s életemnek ne kellene semmitől sem félnie. Jaj átkos szó! Hogy vak akarjak lenni! De mi az emberi élet? Az én életem? Nyitott szemmel is tócsában gázolok. A tócsa tán az uttévészített könnyek korcs emléke? Ezzel a kérdéssel vádoltam a sorsot. S te azt kérdezed tőlem, hogy félek-e a gutaütéstől?

- Bocsáss meg...
- Nincs mit megbocsátani.
- Kérlek...

— Megvetem az életet, s ezzel a bamba fölénnyel, a korlátok nélküli étvággal játszom ki a csaló ellenfélt. Kissé szórakozom is. Elvégre erre rászolgáltam, hiszen annyit gondolkodtam érdeklődően. Esetleg megőrülök, talán csakugyan megüt a guta... ám hidd el, ez a Gargantua játék csöppet sem nemtelenebb a kötelességek nemtelenségénél.

Vigasztaljam? Minek? Eredménnyel? Az eredmény reményével? Az éjszakát nála töltöttem, s mikor pár nap múlva a vendéglőben találkoztunk, elbüszkélkedett, hogy a kétszázadik fontnál tart s ezzel nemcsak önmagának szerzett örömet, hanem a vendéglősnőnek is.

— Ma egész biztosan engem jobban szeret a szénkereskedőnél — mondta nevetve. — S lányára sem féltékeny, mert melyik karcu lánynak kell az ilyen ellustult alak, mint amilyen én vagyok?

— Még nem próbálkoztál meg a szegénységgel — mondtam jómodu barátomnak. — Hátha...

— Hátha így rájövök arra, hogy az életnek a tagadásánál egyéb értelme is van? Naiv közbevetés. Mint szegény, gazdagságra törekednék s ezzel ugyan mit nyerne az a bizonyos lelkem, amely tájékozatlanul kóborog az életben? Inkább gyomrommal röhögök mindenem, mintsem hogy szegényen vágyódiám a röhögés fölényére.

Egy hét múlva barátomtól arról értesültem, hogy a szénkereskedő már nem jár a vendéglőbe. Nevetett.

— A vendéglősnő nem is bánja. Itt a tavasz, a szén többé nem kell, tehát szükségtelenné vált a szénkereskedő is.

Hetek teltek el. Barátom sulya kétszázhusz fonttá nőtt. Ebben az időtájban cirkusz érkezett a városba, s a cirkusz egyik látványossága az elhízott nő volt. Meglátogattuk a cirkuszt: A nő háromszázötven fontjával neveltségessé tette barátom becsvágyát. Szóba állt vele, megkérdezte tőle, hogy miként is tudott ilyen méretekre szert tenni, megkérdezte, hogy hányszor és mit eszik naponként s a mirigyekre vonatkozólag is kérdéseket intézett hozzá.

A vastag nőnek hizelegtek ezek a kérdések, édeskés mosollyal válaszolt s miután e látogatás alkalmával a vendéglősnő elkísért bennünket, érdekes volt megfigyelni, hogy micsoda villámszemeket meresztett a cirkuszi nőre. Távozásunk alkalmával barátom busan megjegyezte:

— Hiába, a tehetség — az tehetség. Ez a nő a sors különös kegyelméből kövér. Megerőltetés nélkül az. Természetes állapota. Ebből mi a tanulság? Hogy a tehetséget nem lehet megtanulni. veleszületett értéke az embernek.

Szóval a zsirréteg és a mirigy-szeszély érték lett. Barátom tudatos züllése sikerült.

Május vége felé, amikor a kétszázharmincadik font peremén járt, barátom alaposan leitta magát. Éjfél volt, s a vendéglősnén s lányán kívül csakis barátom s én maradtunk a helyiségben. Rézségtségében elfogta a közlékenység s ilyeneket mondott:

— Egyszer a bankártól azt kérdeztem, hogy megismerné-e a fülemülét? Izzadt a lelkem, míg így szóltam, de közben a bankár irkált. Egyszer egy irodalomtanárhoz azt a kérdést intéztem, hogy kergetődzik-e a szavakkal és szállt-e valaha a madarakkal? A tanár kétségbevonta műveltségemet. Egyszer egy urhölgyhöz fordultam a következő kérdéssel: asszonyom, mondtam, olvasott-e olyan verset, amely önzése butaságát elfeledtette Önnel? A nő nem felelt. Sőt egy gyilkossal is szóba álltam, ezt kérdezőtől: tulipánt téptél-e s a tömlőcben hallottad-e a fuvalózó, vig Pánt? Sok ilyen s hasonló kérdéssel támadtam az embereket, s most... bánt a lelkiismeret. Megmondjam, hogy miért? Bánt, mert nem hallgattam. Igen, igen, bánt, hogy nem tanultam meg idejekorán elhallgatni.

— Mama — fordult a karcsu lány anyjához — neked fogalmad sincs arról, hogy Mr Paul Foster miről beszél.

— De hallgattam rá — vágott vissza az anya — amíg te önmagadban azokon a szavakon gondolkodtál, amelyekkel megséríhetnél.

Barátomat ez a párbeszéd nem zaklatta. A rézségtség világosságával folytatta a vallomást:

— Tétlenül éljek? Élet, mondd, szemem lustán tapadion rád? A farkast és a bárányt könnyel nézzem? A csillagokat, a költői szikrákat, a mélybe és a magasba ballagó utast? Most már erre is képes vagyok, de soká... soká nem tehetem meg. Hogy félttem attól... mitől is? Szemem elárvulásától. Attól, hogy a benne izzó mécs gyászt fog ölteni, s így siratja meg a lélek renyheségét, amíg a tagadás csontkarjára vesz. Az ismeretlen Istenhez imádkoztam: engedd, hogy szemem marádon meg nyíltnak, hogy ne veszítsem el hitemet, hogy a napba hunyorgatás nélkül nézhessek. Engedd, hogy elszédüljek a szépségtől... s megtanultam zabálni. Mrs Kovács — fordult a vendéglősnőhöz — a maga huslevesénél különbet nem ettem életemben.

Erre az elismerő megjegyzésre nyirkos tekintet áradt ki a karcsu lány szeméből. S valamit tennie kellett, hogy anyja, mint szakácsné szűnjék meg barátom bálványképe lenni. Mit is tehetne? Fiatal, ruganyos mozdulatu, kívánatos. S ezt mondta:

— Talán érdekli, Mr Foster, hogy nemcsak anvám szakított a szénkereskedővel, de én is vőlegényemmel.

— Ne mondja.

— Nem sajnálom.

— Rokonszenves fiatalember.

— Én jobban szeretem az érett férfit. Tapasztaltabb, s inkább megbízható.

Az anya dühében kiküldte a konyhába a lányát. Az utóbbi ugyan nem tudta, hogy miért menjen ki, de sejtette, s ezzel a sejtéssel meg volt elégedve. Anyja féltékeny! Anyja hiába pályázik Mr Foster vagyonára! Elkaparintja tőle! Jó lesz sietni, mert hátha a házba csakugyan belepusztul.

Hazamenet barátom hallgatott. Mielőtt belépett a házba, noha részeg állapotban ingadozott teste, mégis az értelem világosságával ezt tudta mondani:

— Kitűnő étvágy van a vendéglősnőnek s lánvának is. Rám vásik a foguk. Ha én innen előbb-utóbb el nem megyek, az anya kidobja a lányt a házból.

Szomoruan mosolygott, mint a részeg ember, aki nem hisz a tisztánlátás bölcsességében.

Barátomban, mielőtt a szanatóriumba került volna, még egyszer jelentkezett az érzékenyen kulturális lelkiismeret szava. Az enyhe júniusi éjszakában, holdsütésben, egy tó mellett, beszélő csendben ballagtunk. Nehezen mozgott; sokat nyögött, ismételten meg kellett állnunk.

— Szeptemberre kétszázötven fontos leszek — mondta — Micsoda siker! Micsoda elképzelhetetlen siker!

A közelben szerelmes pár bujt egymáshoz; annyira szerelmesek voltak, hogy a bennük ragyogó hold és csillag elfeledtette velük a távoli égboltot. Kótyagosak lehettek a szerelemtől, mert lép-teikre nem figyeltek; elfelejtették, hogy a tó mellett baktatnak s egyszerre a puha talajon lecsuszott a lábuk s beestek a tóba. Semmi bajuk nem esett, mert hiszen a part mellett sekélyes a tó mélysége; sikoltottak, a férfi káromkodott, amig kikecmeregtek a szárazföldre. Mi akkor éppen padon ültünk, hatalmas platánfa eltakart bennünket s a szerelmesek nem tudhatták, hogy látjuk őket.

— Sohasem lesznek boldogabbak — mondta barátom, amikor észrevette szándékomat, hogy a vízbe esett szerelmeseken segíteni akartam. Megfogta karomat. — Ne vedd el a fiatalembertől azt az alkalmat, hogy hős lehessen. Majd a házásélet unalmában arra fog emlékezni, hogy miként mentette meg szíve választottjának életét.

Segítségemre valóban nem volt szükség. A fiatalok eltávolodtak, a holdfényben láttam, amint nedves ruhájában, amely jó vo-

nalu testéhez tapadt, a nő belépett a Ford autóba s a férfi követte, s rövidesen a gép elrobogott. Magunkra maradtunk, a csendben, az éjeli fényben.

Barátom megszólalt.

— Lehet, hogy kissé örült vagyok. Lehet, hogy a pszichoanalitikusoknak igazuk van általában az emberi természet rendellenességének megítélésében. Nézd ezt a formát, ezt a borzalmas formát: engem. Valahol Flaubertől azt olvastam, hogy művészi érzékenységében megátkozta izzadó testét. Forma, forma! Nézzed az embert, a legtökéletesebb embert is, s mi benne a tény? Értéke? Tehetsége? Sikere? Dehogy! Pongyola fény az emberi lélek legfelségesebb ragyogásában is. Formátlan a tüze, még amikor megálmodja Istent is s örök oka könnyezve nevetni. Formátlan, amikor a tárgyakkal birokra kel: ő, a korlátatlan a korláttal. Am korlátatlan-e? Micsoda fennhéjázás! Jó lesz ha letompítom hangomat. Mi a tárgy? Torony vagy asztal vagy karosszék, esetleg könyv, cipő, tü. Formájában is alakatlan. Hogy tagadhatja meg az ember azt, ami élettelenségében is körülötte él. S birkózik vele, mert lelkét igazolni akarja. Lelkét, lelkét! Fenének kell a lélek! A tárgy is csak azért kell, hogy a testnek kényelme legyen és az idegeknek vánkösük!

Verejtékcsepppek lepték el homlokát, s attól tartottam, hogy a nagy izgalom végez vele.

— Ne erőlted meg magad.

Szavamat nem vette figyelembe.

— Valamikor humorosnak mondtak— folytatta — sőt tréfacsinálónak. Az ember csak addig nevetget, amíg érdemes sirnia is. Valaki azt mondhatná: tulkomolyan veszem az életet. A multban igen, most már nem. Akkor is, amikor nevettem, komolyan vettem. Ami tele van fájdalommal és gyönyörrel, az álom valóságával és a valóság álmával — hogyné lenne ez komoly élmény. A virágillat! A csók! A zenei alkotás! A munka. Hogyné kellene az életet komolyan venni! A tagadás titka: az élet nem ér fel hozzáink. Különbek vagyunk az életénél, az emberi társadalomnál, az értékeknél. mindannál, amit az életbe bele magyaráztunk. Perverz ötlet részemről a zabálás, amely végül is a halálba visz vagy Isten tudja hová? Nem olyan perverz, mint az élet maga. Nem olyan ronda, mint az emberi étvágy általában. Gondolj a vendéglősnőre. Kinek kell? De tudja, hogy pénzem van, s most szemével ugy kuszik rajtam, mintha nem lehetne meg nélkülem. Lánya elkergette vőlegényét. Anya és lánya gyűlöli egymást miattam. Mindketten azt remélik, hogy horogra kerülök, rövidesen elpatkolok s övök a vagyonom. Kivételes eset? Dehogy is az. Mindenki étvágya hártatlan. S ha már az élet semmi más, mint az étvágy bünténye, miért ne legyek következetes s miért ne végezzek magammal a legmeggyőzőbb szimbólummal, a zabálással?

— Kissé illogikus vagy, noha ésszerűen igyekszel beszélni.

Reményi József: Étvágy

Nem lenne egyszerűbb föbe lőni magad vagy más hagyományos módon végezni?

— Egyszerűbb lenne, de stilustalan. Vagyonomat a gyomorba-josok s hasonló nyavalyások kezelésére hagyom. s közben meg van az az elégtételem, hogy mialatt az élet felfalta érzékenységet, tudásomat, vágyaimat, én a végső elpusztítás céljában együttműködtem vele.

— Örült vagy.

— Lehet, de tudatosan.

Barátom csakugyan megerőltette magát; igyekvésében, hogy megmagyarázza emberfeletti s emberhez nem méltó étvágyát, az erek kidagadtak homlokán, arca elkékült s egyszerre elvágódott a földön. Az első percben arra gondoltam, hogy meghalt; ám kiderült, hogy barátomat csak rosszullet fogta el, besegítettem az autóba, s még az éjjel elvittem a szanatóriumba.

Reményi József

IRODALMI SZEMLE :

K ö n y v e k

Révész Béla: »S lehullunk az őszi avaron«. (Ady és Léda tragikus szerelmének titkai. Práger könyvkiadó, Pozsony) — *Remenyik Zsigmond: Bűntudat.* (Pantheon, Budapest) — *Cs. Szabó László: Apa örökség.* (Novellák. Franklin társulat kiadása.)

Révész Béla novellái, miniatűrjei és regénykísérletei a háborúelőtti magyar irodalom legérdekesebb megnyilvánulásai. Sokan »a szocialista író«-nak nevezték, anélkül azonban, hogy közelebbről megvilágították volna, mit is akarnak ezzel mondani? Révész Béla valóban szocialista író, a szociális felelősségnek azzal a lekiismereti elkötelezettségével, hogy az író elsősorban a millió megtaposott ember sorsának, sívár jelenének és kiharcolt jövőjének szószólója legyen. Amikor a bányában, gyárban, sztrájkban leselkedő végzete elől menekülő munkást szokatlan dusszövéssű, mély lírájú epikai emelkedettségével, legendás hőssé formálta, tulajdonképpen mélységes nagy szeretetét ontotta, mint a szent pap, ki a lendülő füstölő fellegűben, hívőit csodálatos látomással áldja meg. Írásainak erkölce, mély bölcsesége, témáinak tárgyi szeretete valóban a szocialistáé, de a megírás művészete, áhítatos gyönyörűséggel formált mondatainak halmozódó jelzői, sokszor már dalba formálódó hangfűzérei, sokszor a hel-

lén tragédiák fenséges kórusainak magasba lendülő apotheozisát idézték. Aki a bér munkásokról, kiöregedett munkásvezérekéről, ágyrajáró munkanélküliekről, csendőrszuronyok elé álló magyar aratókról szóló novelláinak témáit, megírásuk szivárványos szépségétől el tudta választani, s mindezt a megértő, a mindenkivel együtt szenvedő embertestvér szemével nézve, az tudta azt is, hogy a szocializmus csak gazdasági élvek rendszere lehet. Az író, aki ennek a gazdasági rendszernek hőseit, elbukó és felemelkedő munkásainak igaz történeteit írja, tulajdonképpen az életet írja s az emberi jövőndő számára a ma dokumentumait gyűjti. Ebben az értelemben szocialista irodalom nincs, s ha történetesen egy Mikszáth regény lezüllett dzsentrijét állítjuk szembe Révész Béla daloló, testvérkedő, kazánbugató munkásával, akkor megdönthetetlenül látjuk, hogy a valóság, a realitás — amit sokan: szocialista irodalomnak vélnék — Mikszáth egyszerű, közvetlen derűjében sokszor demonstratívabb, mint Révész Béla ösztönökig

menő színező és elmélyülő lírai képeiben.

Tizenöt éve, hogy Révész Béla, az elmúlt évtizedek egyik legnagyobb szerűbb elbeszélője, abbahagyta a maga irnivalóit, az új magyar irodalom horizontjára érkezett emberi irodalomból való résztvállalását, ígért regényeit és a hűséges barát rajongásával írja Ady-könyveit, amelyek az évek alatt már egész sorozatot tesznek ki. Első könyvében, Ady Endre életéről, verseiről, szilajodó, boruló jelleméről mondott megrendítő valóságokat, és amikor az írás lendületében a halott költő alakja köré szálló tömjéncsőben, a ragyogó életrajzíró tollában sok minden elmondatlan maradt, folytatta a könyveket. Megírta Ady írtózását a háborútól, a nagy dúlast követő magyar összeomlásnak tragikus proféciait, az a'kohol és veronál között békét ígérő házasságát s a csucsai kastély dermesztő nyugalmit. Drámain sötét, Ady haljósálatának minden komorságára emlékeztető harmadik könyve: a forradalom apatikus hónapjairól, Ady széteső, dadogó gondolatából, s szellemi megrokknanásából felsikoltó utolsó versének, az »Üdvözet a győzőnek« történetével, aminek kéziratát összetépi és tűzbedobja. Mélyen megrendítő kordokumentum, mikor Révész a Nemzeti Tanács Ady-hódolatát, a küldöttség előtt teljesen leromlott költő hanyatló testi és lelki végső erőlködéseit, majd a Liget-szanatórium tehetetlen tizenhat napjának történetét írja meg, amikor maga is azt mondja, hogy siralom, aminek elmondása elviselhetetlen.

Ady felesége, Csinszka, a nagy költő halála után minden levelet, okmányt átadott Révész Bélának, és ebből a nagy okmánytárból íródott

a hármaskönyv, Ady élete rejtelmének, érthetlenségeinek szomorú krónikája. A fiatal Ady nagyváradi, később párisi barátaihoz és halhatatlan muzsájának, Léda asszonynak, az Ady-lirában betöltött jelentőségére a hármaskönyv is rámutat, de Ady és Léda győtrő szerelmének történetét, összekerülő sorsuk tragikumát csak Léda asszonynak és férjének halála után lehetett teljes valóságában felfedni, amikor Révész Bélának, a hű barátának és tragikus hőse méltó írásművészenek, az addig ismeretlen leveleket, feljegyzéseiket átadták.

Páratlan anyag jutott ezzel Révész Bélához, pszichológiai, orvostani és köznapi értelemben is nagy szenzáció, ami azért is jelentős, mert a biográfia és a pathológia keverékéből lett új tudományág: a pathográfia, Adyt, mint a magyar irodalom több nagy alakját, így Madáchot és báró Kemény Zsigmondot is, a szkizothym alkatu szellemek közé sorolja. Az Ady-Léda levelezést nem számhatták a nyilvánosságnak, és egyúni izlésre, hűséges tapintatra volt szükség, hogy ebből a szenzációs anyagból csak annyi kerüljön a nyilvánosság elé, ami a halott költő élete és lírája közösségének feltétlen tanulsága. Korábról tudtuk, hogy ennek a két embernek egymáshoz való szerelme örökre kínzás, égő szenvedély és tépő féltékenység volt. Ismert feljegyzések utaltak már arra, hogy a férje és a házassága mellett kitartó Léda szenvedélyes, feltétlen hódolatot követelt Adytól. A levelek ennek a féltékenységnek eddig ismeretlen kitérőseit, felháborodásait, valami lelket, testet fásztató örökös játékokban merítik ki. Ebből a játékból, ezekben a levélharcokból, összecsapásokból, az irodalom kutatói

számára jelentős út vezet Ady költészetének titkos, lelki erezetéhez, alkotása feltörő forrásának kiapadhatatlan vizehez, a szerelmes költő ujjongásaiból, jajjaiból kitoró szubjektív hangokhoz, amelyek a költő teremtő állapotai...ak kifejező eszközei. Ezek a levelek megdöntetlenül mutatják, hogy Ady Endre sohasem volt boldog ember. A szerelem ajándékaiban is szertelen lelkisége, idegzete és életszemlélete megzavarta, hogy önmagában békeségre találjon. Az Ady-Léda-visszony kilenc éve fölött megtermékenyedett, megszárnyasodott Ady-lírájában Léda disszonáns, tragikus megnyilatkozásai, dilemmás, lelki örvényei boldogtalansággá fokozódnak. Így lett Léda szenvedélyből Ady-tragikum, Ady-fájdalom és Ady-jajkiáltás, s csak ennek a szerelemnek kataklizmáiból tudott az Ady-lira megszületni, mely Isten keresésében, magyarságában, szerelmében egyaránt tragikus.

Saját íróiságát, saját életművét, termő évei legszebb sorát áldozta Révész Béla Ady emlékének. Léda-könyve a nagy mű szerves egészébe illeszkedik, s ezzel az Ady-könyvek sorozata lezárul. Az új nemzedék mély tiszteléttel teszi könyvtárába ez: a sorozatot, mely az új idők legnagyobb magyar költőjének géniuszát őrzi, s tiszteléttel néz Révész Béla újabb könyvei elé, amelyek a nagy Barát emlékének való áldozás után most már az ő írói géniuszát szolgálják.

Az új magyar irodalom utolsó két éve: a szociográfia vagy pontosabban a falukutatás irodalmának előretörése. A fiatalság, amely a mai

politikai eszmék, célkitűzések egyik iránya felé sem kanyarodik, viszont elhivatottságát, társadalmi feladatát a parasztság, a népi őanyag megismerésében, a nincstelen műfők bajával való közösségben látja, elfordul a nagyváros aszfaltirodalmától, a polgári beidegzettségű nyugati műveltség hagyományai ellen lázadó esztéták keresésétől, el az agrárszocializmus demagógiájától és egy nagyvonalú, megbízhatóan pontos társadalomrajz tudományos jelentőségével a magyar parasztság pusztuló sorsát, a magyar falvak elszorvadását állítja a vezető osztályok lelkiismerete elé. Ez a szociográfiai irodalom tulajdonképpen a folklorgyűjtés népmese, népművészet, népdal falujárásaiból kapott teremő formát, azokból a később agrárszociológusok fejleszteni tudták a rendszeres törekvésből, amely előtt végül is a falu igazi arca, még a koldus élet színvonalán is alul élő cselédparaszt menthetetlensége mutatkozott meg. A valóság irodalma ez vagyis a realizmus, amelynek igazi alapja a tapasztalati valósághoz ragaszkodás. Ez a tudatos törekvés, a rendíthetetlen igazság nevében fordul szembe az ál, az idealizált ábrázolással, s ahogy a francia romantika az igazság jelszavával a pseudoklasszicizmus unalmasságát döntötte meg, úgy jelenti most, napjainkban, irodalmunk tárgykörének, a valóság ábrázolásának kitégítését a szociográfia, amelynek hőse, szenvedője sohasem az egy Ember, hanem a falu közössége, a nincstelenek egyreszaporodó tömege. (Ime a kollektív irodalom igazi műfaja.)

A magyar szociográfiai irodalom eleinte csak ábrázolás, tünetek felvétele, óvatosan körvonalazott eszmei diagrammák egybevetése volt és

a bírálat, az okulás, a bajok eredőjének felismerése, a szociológus helyes diagnózisa még sokáig hiányzott. Óvatosság és kényelem voltak ennek sugalmazói és alapjában véve ezeknek a korábbi szociográfiai írásoknak a népi irodalmi hangulatkelésen túl majdnem csak az volt a törekvésük, hogy a feltárt valóság gyakorlati megoldását, világnézeti rálátását az olvasókra bizzák. Illyés Gyula »Puszták népe« című munkája volt az első, amely már a falu nincstelenei lelke mélyén lázadó hosszuszomjra is utalt. Féja Géza »Viharsarok«-ja pedig továbbment, hangsúlyozván, hogy az igazi szociográfia tulajdonképpen egy nagy átfogó magyar munkaterv, amelynek elkészítése nem is a szociális pártoknak, hanem a haladó értelmiségnek feladata.

(Sajnos, folyóiratunk kis terjedelmét túlságosan igénybe venné mindaz, amit a magyar szociográfiai irodalom kérdései köré kellene fogni, de elengedhetetlenül szükséges, hogy a vajdasági, bácska-bánáti magyar írók ettől az egész világot izgató kérdések magyar változatainak irodalmától, a földkérdés és a földszánalmas szolgálóinak hiteles adataikra támaszkodó sorsától ne szigetelődjenek el, mert a nincstelenség, a falvak szegényei is az értelmiség-től várják komoly megsegítésüket.)

Annak a legújabb magyar szociográfiai munkának, amelynek kapcsán mindezt emondjuk, tulajdonképpen nincsenek is szociológiai adatai. Személyes élmények sodrásában, a szülőföldön omladozó családi kurtába hazalátogató író utazásában tágul ki a vidék: nádfüdeles kunyhók, szikes földek, faekék, pogányos természetfimádat ázsiai őselemei, az

»irodalmilag elhanyagolt« falu való-ságromantikája, elapadt tehenekek, napi nyolcvan filléres munkabérrrel, döngöt kereső pányvás szekerekben lakó cigányokkal, halottlító, szellemidéző asszonyokkal, — s ahogy elér az elhagyott, régi házhoz, a romlás kendőzetlen jeleire, a hajdani dzsentricsalád birtokoló, nemes világa összeomlásán és az elviselhetetlen gond alatt roskadozó falu állott szomorúságán tör fel benne a »Büntudat«. *Remenyik Zsigmond* »Büntudat«-a a regényíró vezekelő kázmésjába burkolódzó szociológus irodalmi jaikiáltása, aki a lomha felhőkkel borított kora tavaszi napon, a parasztházak, a cigányputrik tövében, a pusztuló udvarház gazos kertjében a múlt bűneit, az urhatnamság minden öntudatnélküliségét, még a saját osztályát összetartani sem tudó dzsentri széthullását, a meddő pipázások és a váltózsirálások felettlen életmódját idézi. Mind e mögött a világháborút követő elszegényedés típusai: agátköves pecsétgyűrűt viselő kériekalássaln ügnyökök, kültekli mozikban cukorka-árusokká csuszott urilányok és a parasztházak sötét árnyai alatt a fásult lelkek elhagyottsága kísért.

Remenyik Zsigmond feltűnően egyéni műfaju könyve, amit tulzolt egyszerűséggel, csupán »egy Goethe idézet margójára« írt jegyzetnek nevez: emlék, utinapió és önéletrajz. De ez a hármas adottság, a magyar szociográfiai irodalomnak igen komoly eseménye, mert az önvád súlyos momentó is. Figyelmeztetés a tehetséges írók felé, akik az idő és napok viharától kényelmesen elkülönített dolgozószobájukban, minden kapcsolatot nélkül a néppel, — tovább írják az idő narkotikumait, míg Remenyik Zsigmond, a magyar

dzsentri-osztályból kikerült író, mint Raszkolnyikov áldozata elhagyott lakásába, úgy megy vissza az ősi udvarházba, hogy fajtái az elődei és osztálya felülősségné kívüli, elmúlt magatartását szánva-bánva, az omladozó házak, elhagyott földek, a pusztuló kalyibák rongyos, megalázkodott, szánalomraméltó tömegeitől nyerje bűnbocsánatát.

Társadalmi, érzelmi, világnézeti tükrökép Remenyik Zsigmond új könyve, de ez a körkép más, mint a levegő és a napfény megvetésével dolgozók émelvűs képtárlónusa. Ennek a sötétre retusált, valami szintelen fekete-barnába omló körképnek lírája van és ez a líra követeli, hogy a »Büntudat«-ot kettévállasszuk: emberi dokumentumokra és szuggesztív művészi jegyzetekre, amelyek tisztán éreztetik írójuk ábrázoló művészetének teremtményének külön sajátos látását. Minket, valójuk be őszintén, jobban érdekeltek dokumentumai, az az izgató vállalkozása, amikor a legmeztelenebb valóságírodalomba a művészi kifejezés eszközeit vitte. Ezek a dokumentumok önmagukban élnek és nagyon komoly íróra mutatnak.

•

A bemutatkozás kitünő. Egyik novella jobb a másiknál. Egy bámulatosan okos és kulturált mai európai logikus történetei, bár a logika leg-több novellájának csak külső történéseit tartja össze s ami mögöttük van, sokszor ellentmond minden logikának. Ebből a külsőségeiben józanul, reálisan megteremtett légkörből adódik, hogy Cs. Szabó László irodalmi humanizmusa, mondanivalója, valami magasabbrendű publicisztikába ojtódik, míg hangulataiban.

alakjai felé forduló érzelmi odaad-sában a mindennapi élettől távolosó különlegességek mutatkoznak. Ezek a különlegességek mélyről jönnek, és ha ábrázolásukban, stílusukban a tiszta érzés szükséges kifejezéséig el is jutnak, mégis az artisztikum, a felgyuló virtuóz mutatvány kirobbanó pillanatnyi sikerét áhítják. Pedig az író kápráztató, céltudatos bűvészkedése, meghitt emlékeket, kábult átéléseket kitergető, egyre szédü-létebben kanyargó hangulatai pre-szióz följénységében, amit irodalmi, kortörténeti utalásokkal, idézettekkel, olvasmányai átélésével próbál fokozni, van valami, am megfejt-hetetlen, ami az emberi értelem számára rejtély s ami alakjai első találkozásánál az emberi élet fel-színességén kilendüve, a lélek ti-tokzatos útja felé tör. Ez lenne az az izgató, gondolkodót és író-tulajdonképeni feladatára rádöbbentő pillanat, amikor a lélek irracioná-lis erőitől megejtett írónak a lélek messzeségét kellene követnie. Cs. Szabó László elér a lélek rejtél-meig, de a titok megismerésének vágya nélkül. Rátalál a vallomás szenvedélyére is, de ez sem első-rendű szükségessége s nem merném azt mondani, hogy ezekből a vallo-másokból, tehetsége lírai, melankó-likus kisugárzásán túl, egy rette-netes lelki nyomás alatt nehezedő elbeszélő szóla meg. Nem az élet és nem az ember fontos nála, ha-nem a lélektani helyzet, amibe az embert az élet sodorja és ha mégis az az érzésünk, hogy minden novel-láját az Élet íratta, tulajdonképen alakjai gyógyíthatatlan sebzettsége hatása alatt hajoltunk meg, élme-nyeiből, történéseiből oldódó férfi-bánata előtt.

A tő, amelyből Cs. Szabó László

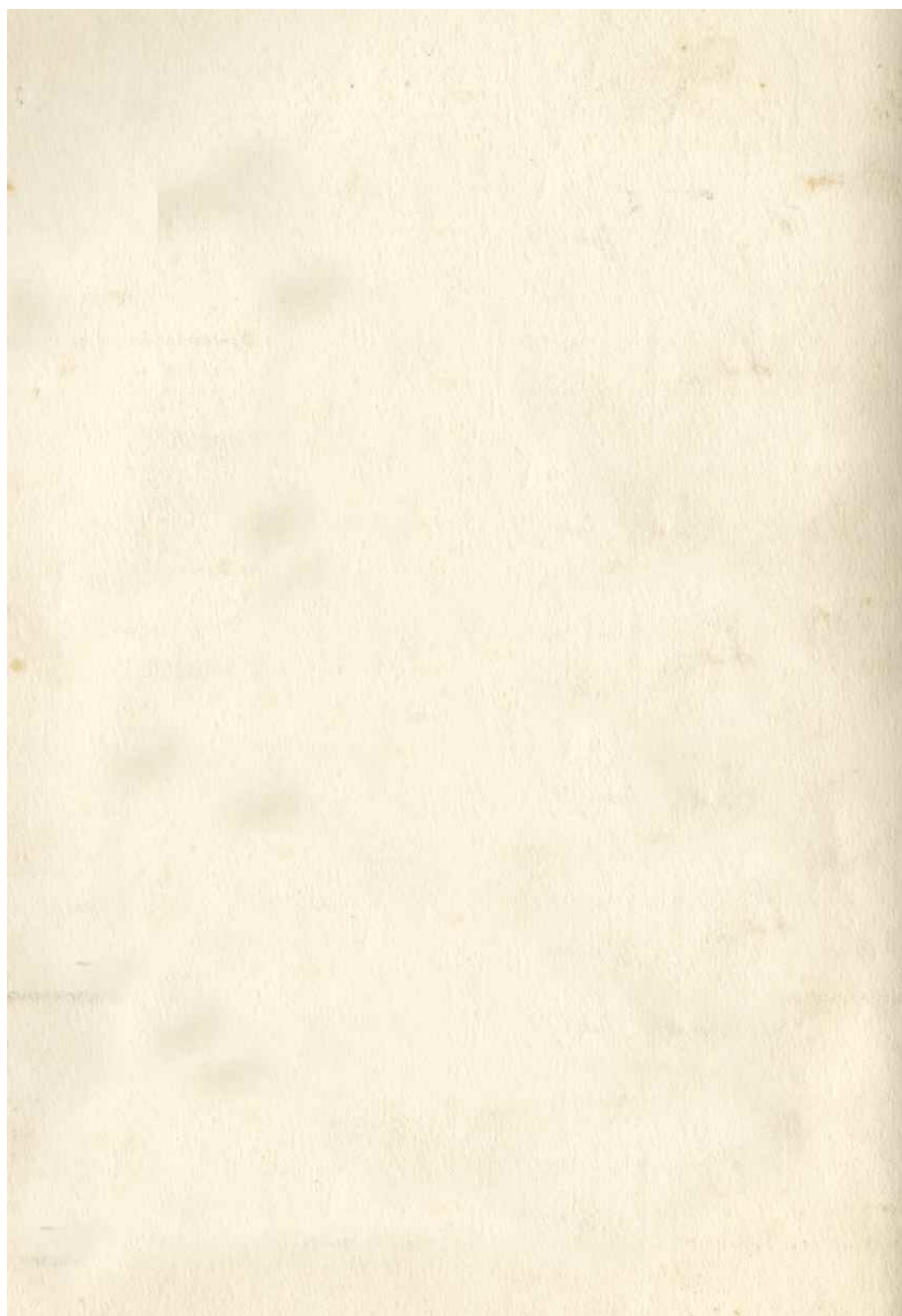
elbeszélőművészete sarjadt, nyugati kultúra, nyugati irodalom és nyugati stílus televényéből került hozzánk. Melankóliáját, történeti színét, távlatát, muzsikáját, sőt majdnem valamennyinek környezetrajzát Páris adta. Diákkocsma hangulata, utcák képe, amint katonák, diákok, szerelemről daloló utcai zenészeket állnak körül, az élfélig virrasztó könyvesboltok fényében olvasó színes diákok, papok — olyan mindez, mintha romantikus, párisi diákkori élmények novellagyűjteményének jennének témái és minden témája fölött a közös mezezőre hozható Quartier-Latin multba süppedő emléke borongna. »A párisi bölcs« eslelt, félretaposott figurájában ott van annak a bohém és kispolgári romantikának bája, amit Murgertől Duvernoisig csak Páris lelke adhat s a Párisba utazó, szatmári főbíró néhány napja, amit ott tanuló lányánál tölt, egy szép diákszerelm tökéletes rajzát viszi az öregedő magyar urnak kitáruló idegen világ fölötti zavaraiiba. Ez a történet különben a legtekéletesebb novellája is. A naturalista írásművészet minden pontosságán (»A mikkelezett bárputlon, két kiszárlt cseréppálma közt egy ingerült macska sétált. A konyhára nyíló folyosón varrógép zakatolt, az utcai ajtóban színes diákok, egy vézna, erősen festett leánykával beszélgettek.«) átütő Páris utcai olvalnak benne a ti-

szaháti vörösen hervadó cserfaerdők színébe. Ez a kettőség, a dunamenti otthon szorongó-érzése és az »Egy gondolat bánt engemet« című fantáziája, amelyben Petőfi Sándor elképzelt párisi éveinek merész képzeteleti játékában, a novella legmagasabb formájává, valóságos legendává nő, holott tudjuk, érezzük, hogy az egész história nem egyéb egy szerencsésen, ügyesen kifejlesztett trouvailenél.

Magyar író és magyar gonlolkodó novelláskönyve az »Apai örökség«, de ha azt történetesen idegen olvasná, úgy érezné, hogy a mai magyar szellemet a francia és az angol teljesen átította. Cs. Szabó László párisi novellái, amelyekben a keleti nyelvünkben megbúvó barbárságokat is messze elkerülte, mint már rámutattunk, az új francia prózairodalommal tart lelki rokonságot, de a novellák játékos, irodalmi publicisztikai utalásainál Huxley manierja csillog. Tulajdonképen Európa mai vergődésének elszomrodott szemlélődésű humanistája írta ezeket a nyugati novellákat. Keletnek, az a humanista, aki érzelmét Londonból, poézisét a Szajna partjáról hozta, de szívét otthon, a Dunapartján fájlalja.

Beograd, 1937. október végén.

Kázmér Ernő

Kérjük olvasóinkat, hogy előfizetési díjaikat sziveskedjenek dr. Szirmai Károly 59092.sz. csekkszámájára befizetni, illetve előfizetéseiket megújítani

A „Kalangya“ szerkesztősége.

A Kalangya május 1-ji számában kiírt novellapályázat határ-idejét ezévi november 1-ig a regénypályázatot pedig 1938. szeptember 1-ig hosszabbítjuk meg.

1937. November

KALANGYA

8. Szám

Odgovorni urednik : RADÓ IMRE

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik :
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó : SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel : Nagy Aleksandar